

Makarjevig még háromszor feneklett meg a propeller, és mindig le kellett szállni a hajóról, húzni kellett a kötelet. Megisméltódott a verőfényes ünnepi jelenet a teázó parasztokkal. Nem volt beszéd, csak mosoly. Megbocsátást és szeretetet sugároztak feléje a tarka ingű parasztok, a szalmapapucsos orosz lányok, az edzett szabadságos katonák. Háromszor avatták ilyen szótalan, mosolygó szertartással testvérükké a közös tea és közös kötél liturgiája mellett...

Széles homokpart, gazdátlan csónakok, kis városok, magányos parti kastélyok és apró erdők úsztak el előtte. Messziről halászó emberek, mosó asszonyok, fürdőző gyerekek tűntek fel, s néha egy sok tornyú klostrom...

– Tiszti gyűlés!...

Koltár főhadnagy úr a névsorolvasás után beszámolót tartott a kis Unzsa propeller harmadosztályán, ahol félkörben álltak a tiszteletteljesen bámuló orosz parasztoktól félrehúzódva.

Az út ma este véget ér. Megérkeznek abba a bizonyos Makarjev nevű városba, ahova egyelőre internálták őket. Részleteket előre nem tudhatunk, de az egyöntetű eljárás végett szükséges a közös kapcsolat. Csak úgy érhetünk el valamit, ha egyöntetűleg, a parancsnokság útján lépünk fel kifelé, mert egyesülésben van az erő. Befelé az eddigi szép fegyelmet fogjuk ápolni. Nekünk megvannak a magunk szabályai, kipróbált, kötelező szabályok, nem fogunk idegen isteneket imádni, ragaszkodunk a sajátunkhoz, a saját rendünkhöz. Miután voltaképpen Kőmíves főhadnagy úr rangidősebb, átadja a szót Kőmíves főhadnagy úrnak, aki meg fog indokolni pár homályos dolgot.

...Kint az Unzsa tiszta kis vize locsogott, a partokon néma barátok gyomláltak a klostromkertekben, a leáldozó nap kármin festéket öntött a vidékre, egy halász hálója beleakadt egy rég halott tutajba, Tisza István őszintén nyilatkozik a volhiniai veszteségről, a Népszava szerkesztőségébe esti munkára megérkezett

Révész Mihály, túl a Dunán egy jegyző veszekedik egy hadisegélyes asszonnyal, diplomáciai futár vacsorázik a keleti expresszen, és rejtélyesen mosolyog, egy asszony özvegy lett Érkörtvélyesen, és most a fehér tornácon sivalkodik, valahol tartalékban bevágott ötre egy hadnagy, és elnyerték a felszerelési illetéket, végre egy illatszergyáros is kapott hadiszállítást, tisztí kölnivízre jött megrendelés, karkötőt vesz az asszonynak, egy tüdő léket kap, magas angol urat zavarnak a golfozásnál, mert valami futár érkezett a Westminster palotából, kis diák magol szorgalmasan a javítóra, és pöszmétét csipeget a kertben a kukta, messzi jár már az ivanovói virágos vonat, halálos ítélet a front mögött, és egy kém himbálódzik a kőrisfán, erőteljesen gurulnak a halott katonák egy domb tetejéről a völgybe, és hallgatjuk Kómíves főhadnagy urat.

Ezennel hivatalosan is átadja a parancsnokságot Koltár főhadnagy úrnak, aki eddig is körültekintéssel, eréllyel képviselte érdekeinket, és példás rendet tartott. Ő maga is aláveti magát az összes parancsnak és rendelkezésnek, kéri, különösen a fiatalabb urakat, zászlósokat és lejjebb, támogassák a parancsnokságot, hogy ne legyen szükség szigorúságra. Úgy látszik, csak vaklárma volt, hogy a hadapródok és hadapródjelöltek nem kapnak tisztí eüátást, eddig az oroszok ezt nem kifogásolták, és amíg az oroszok a mai állapotot fenntartják, a saját parancsnokság sem kíván ezen változtatni. A parancsnokság nem óhajtja kutatni, hogy ki viseli jogosan a rangját és ki nem, de hatékonyan figyelmezteti azokat, akiknek illetéktelen rangfeltüntetésük van, hogy emiatt minden felelősség rájuk hárul, és az otthoni igazoltatás alkalmával saját személyükben felelősek ezért. Ehhez tartás magukat. Még csak egyet. És ez lesz utolsó ténykedése, mielőtt végleg átadná a kizárólagos parancsnokságot Koltár főhadnagy úrnak. Sosem szabad megfélelkezni arról, hogy tiszték vagyunk. Méltósággal és illendő szomorúsággal kell hordoznunk bánatunkat amiatt, hogy a haza védelmében a lealázó hadifogságba kerültünk. A hazában leendő igazolási mindenki viselje megadással sorsát, tartsa szem előtt, hogy a tisztázásig egy súlyos vád terhe

alatt nyögünk, ha még a végső erőnkig küzdöttünk is, ha önhibánkon kívül és a kikerülhetetlen végzet folytán kerültünk is ide. De nem illendő még csak örvendünk sem semminek, amíg a szörnyű vád alól ragyogó tisztasággal nem mentesülünk. Éreztessük ezt a lelkiállapotot az ellenséggel a leendő privát érintkezésben is, ne felejtjük soha, hogy közöttünk nem lehetnek a szükségesen túlmenő kapcsolatok, óvakodjunk attól, hogy nemes büszkeségünkéből valamit is engedjünk. Ami pedig különösen a fiatalabb urakat illeti, zászlóstól lefelé, ezekhez egy külön kérése van. Tisztában van a fiatalság természetes vágyaival. De ezeket a vágyakat, igen kéri a csapatot, mérsékeljék most a minimumra. Ne engedjék azt a látszatot kelteni, mintha az ösztönök és a vér szava a honfiúi fájdalmat teljesen elhallgattatná. Szerényen és csak módjával, a legmesszebbmenő tartózkodással szükséges élni. Nem szabad a nőekkel szemben követelőzőnek, erőszakosnak lenni. Ha valahol vendégségbe hívják őket, udvariasan, figyelmesen, gavallérosan, úriemberként viselkedjenek. Különösen pedig a szeszes italokkal nem szabad visszaélni. A fronton a sok rossz szokás között a szeszes italok élvezete is elterjedt. Igyekezni kell a szeszes italok mértéktelen élvezetét tisztos mennyiségre szorítani...

A beszéd után váratlanul Perényi főhadnagy úr kért szót. Azt mondta, hogy ő már régebben akart nyilatkozni. Itt állandóan arról van szó, hogy Kőmíves főhadnagy úr átadja a parancsnokságot Koltár főhadnagy úrnak. Nagyon különös, hogy senki sem beszél őrá. Ő nemcsak Koltárnál, hanem Kőmíves főhadnagy úrnál is idősebb főhadnagy. A felfektetett ívekből ez ki is tűnik, és várta, hogy mikor teszik ezt szavá. Ha meg akarjuk tartani a szabályokat, akkor minden tekintetben respektálni kell az előírásokat és elsősorban természetesen a rendfokozatokat. Magyarázatot kér...

A vezérkaron megdöbbenés látszott.

Végre Kőmíves főhadnagy úr szól akadozva, hogy ezt a kérdést ugyan tisztai gyűlésen kívül is tisztázni lehetett volna, és Perényi főhadnagy úrnak módjában lett volna olyankor szóvá tenni az

esetet, mikor a fiatalabb urak nincsenek jelen. Sajnálatos, hogy most történt, de valóban rendezni kell a kérdést, és ezennel a tiszti gyűlés feloszlik. Pontosan egy óra múlva ugyanezen a helyen összeül ismét, és reméli a kérdés békés, katonás megoldását.

Egy óra múlva ismét összeült a tiszti gyűlés. Ezúttal Perényi főhadnagy úr fogadta a jelentést, és kezdte ragyogva a napirendet.

Sajnálatos félreértés történt. Katonás egyöntetűséggel és nyítsággal intézték el a kérdést. Perényi főhadnagy úr nem kíván parancsnok lenni, ő is és Kőmíves főhadnagy úr is tartalékosok, vérbeli katona szükséges a nagy feladathoz. Olyan, aki gyermekkorá óta megszokta a katonás fegyelmet. Éppen ezért mindketten Koltár főhadnagy úrnak adják át a parancsnoklást.

Koltár főhadnagy úr ünnepélyesen átvette a csapatot a rangidős tisztektől, és ezzel meg volt oldva a súlyos probléma. Névsorolvasás következett, de kiderült, hogy Papp hadnagy úr hiányzik. A hadnagy öccse nem adott felvilágosítást a bátyjáról, mosolygott, és azt mondta, majd előkerül. Most el van foglalva. Végre kiszült, hogy a propeller takarítónőjével bezárkózott egy kajütbe. Koltár főhadnagy erőlyesen kopogtatott a kajütön, de belülről kiszólt Papp hadnagy úr, hogy nem lehet.

Hívták a propeller kapitányát, de az mosolygott, azt mondta, nem ad segítséget, hagyják békén szegényeket. Ám nem lehetett annyiban hagyni, mert a példa kétségtelenül demoralizálta volna a fiatalabbakat.

Végre előkerült Papp hadnagy úr. Nagyon méltatlankodott, és kikérte magának. Most már tiszti gyűlésen kívül intéződött az ügy, nem lehetett a fiatalabbak előtt tárgyalni a hallatlan fegyelemsértést. Azonnal tiszti tanács gyűlt egybe, és megtárgyalta az ügyet. Papp hadnagy úr azt mondta, hogy privát dolgokat nem lehet számon kérni. Ez nem volt védekezés, és mindenki felháborodott. Végül jegyzőkönyvet vettek fel az esetről, és úgy mondták, hogy Makarjevben fognak dönteni a megtorlásról. Amennyiben Papp hadnagy úr továbbra is kivonja magát a fegyelem alól, majd

lesz rá mód, hogy megfelelően sarokba szorítsák. Szépen hálálja meg, hogy az öccsét felvette a transzport!

Egy kis lámpa mellett írták szorgalmasan a jegyzőkönyvet egyelőre csak a főbb adatokat szögezték le. Be kellett fejezni, mert messziről már feltűnt az Unzsa parti kis városka kivilágított kikötője, és készülni kellett a kiszálláshoz.

Paprikás hangulatban érkeztek meg. Voltak, akik Papp hadnagy úrnak fogták pártját, és merészkedtek azt mondani, hogy az ő privát ügyei nem lehetnek kihatással a csapat sorsára. Meg kell adni, hogy a túlnyomó többség Papp hadnagy úr ellen foglalt állást, és azt vallották, hogy vagy van parancsnokság, vagy nincs. A parancsnokság eddig is gondjukat viselte, de ha nincs fegyelem, a parancsnokság sem dolgozhat rendesen. Papp hadnagy úrnak visszakoznia kell, különben bojkott alá veszi a csapat.

A megérkezés izgalma valósággal eltörpült a nagy vitában, és nem méltányolták az öreg orosz ezredes előzékenységét sem, aki udvariasan kijött elébük a hajóhoz, és csinos beszédet mondott a tiszteletükre. Recsegő hangú, megfáradt öreg katona volt az ezredes, akinek kihullott a könny a szeméből, mikor fogadta őket, és elcsukló hangon szólott hozzájuk.

Azt mondta Szivacsek, hogy minden jót kíván nekik.

HARMINCKETTIK FEJEZET

Repült a nyár, mint egy könnyű vitorlás. A hetvenötöt két csapatra osztották, és két külön házban szállásolták el. Megtanulták, hogy annak a fehér, hosszúkás kalácsnak, amit reggelihez esznek, bulki az orosz neve. Ebédre a vendéglőbe jártak, ahol orosz ételekkel ismerkedtek, és fagyaltot kaptak ebéd után. A Russzkoje Szlovoból Szivacsek az orosz haditudósítók színes cikkeit olvasta fel. A „Kárpátok lábainál” című öles tudósításban azt írta az orosz Molnár Ferenc, hogy nemsokára orosz lovak patái dobbannak a magyar rónán. Ezt tárgyalták, mikor a fehérműjüket lóbálva fürödni mentek az Unzsára, és a hadiesélyekről beszélgettek, mikor elterültek a finom, forró homokban. Rendesen kapták a pénzt és a cukorjárandóságot. Papp hadnagy úr afférja is elsimult. Még sétálni is mehettek egyegy őr kíséretében a városba. Az ezredes nagyon tisztelte őket, roppant helyeselte, hogy parancsnokság fegyelme alatt élnek, és többször megkérdezte, nem hiányzik-e valami, avagy van-e valami óhajuk.

Egy kis önkéntes, bizonyos Pável nevű moszkvai szabóinas is oda volt beosztva hozzájuk. Szívélyes és jóindulatú kölyök volt, árva, önként lépett a hadseregbe. Mindig őt kérte, ha sétálni ment. Pável oroszul magyarázott, ő magyarul felelt, nem értettek egy betűt sem egymás beszédjéből, de szorosan egymás mellett mentek, és azt képzelte, hogy ilyen lehet a madarak társalgása is. Nem fontos, hogy egymás szavát értsék, valószínű, hogy azok is csak hangokat hallatnak, és a folytonos csiripelés csak azért van, hogy egymás barátságos hangját hallják.

Egyszer nem vették észre, az ezredes jött a hátuk mögött. Úgy látszik, meghallott valamit, mert megállította őket, és szemrehányóan magyarázott valamit Pávelnek. Pável azután búsan és lehorgasztott fővel ment vele tovább, de már nem állott melléje, hátulról követte, két lépés távolságban.

A másnapi napiparancsból tudta meg, hogy Pável Fjodoro

vics dobrovolec¹ kétnapi szobafogságot kapott, mert egy fogoly tiszt úrral szemben elmulasztotta a köteles tiszteletet. Egyrészt a sétánál melléje tolakodott, másrészt pedig a tiszt urat a nevéen szólította, és nem tette hozzá sem a rangját, sem az úr szót. Az ezredes úr megígérte, hogy ez a jövőben nem fog előfordulni. Újból kioktatják az öröket, de mindenesetre jelentsék, ha visszaélés történik. A fogoly tiszteknek teljes respektus jár.

Az ő csapatának a parancsnoka Hoffmann hadnagy úr volt, ugyanaz, aki a kihallgatásra Darnycán elővezette. A másik csapatban, ahol az idősebb tiszt urak voltak, továbbra is Koltár parancsnokolt, de olyanformán, hogy azért az egész makarjevi társaság alája tartozott. Néhányan azt is mondták, hogy Koltárnak voltaképpen a helyőrségparancsnoki cím jár.

A Hoffmann-féle csapatban mindig voltak kisebb bajok. Az ezredes nagyszerű ellátmányról gondoskodott, mégis többen kifogásolták. Azt mondták, hogy ebből a pénzből ők maguk sokkal jobban tudnának gazdálkodni. Felmondták a kosztot, húst hoztak a piacról, pörköltet meg gulyást ettek, és sokkal olcsóbban éltek. Mikor többen is ezt akarták csinálni, közbelépett Koltár főhadnagy úr, hogy nem lehet az ezredessel ezt tenni. Nyilvánvaló, hogy az ezredes percentet kap a vendéglőstől, egy-két eset megy, de nem lehet az ezredes haragját magukra vonniuk. És csak a Hoffmann-féle csapattal van baj. Úgy látszik, nincs fegyelem.

Azután a lepedők. Nem kell a lepedőkkel okoskodni. Az ezredes magára vállalta a lepedőket, a szalmazsákokat, a paplanokat is. Nem kell forszírozni, hogy a tiszték maguk vegyék a holmit. Az ezredes vissza tudja fizetni a bizalmatlanságot. Ezer módja van rá...

De ettől eltekintve a legtökéletesebb nyaralás volt az egész. Sétálni lehetett a városban, de csak csapatban, és csak kivételesen lehetett külön menni. Azután az Unzsa... Áradozó leveleket írt haza az Unzsáról.

Kezdték befutni hazulról az első levelek. Rövid szövegű, zöld levelezőlapok. Szinte felébresztette őket a nyaralás örömeiből. Rövid egymásutánban két levelezőlapot kapott. A családja levelezőlapja meghatotta, alig titkolt örömmel írtak neki. Hogy biztonságban van. Hogy nincs már ebben az öldöklő iramban. A másik levelezőlap az öccsétől jött. Úgy érezte, hogy most találkozik először életében az öccsével.

Most találkozik először életében az öccsével, most látja meg először...

Idegen és különös szavak buggyantak ki a levélből. Kedves bátyám, végre én is teljesíthetem kötelességem, és az emberek nem nézhetnek rám szemrehányó tekintettel...

Az öccse, aki fel volt mentve, önként bevonult katonának. Azt írta neki, hogy nem tudott az emberek szemébe nézni, mindenhol szemrehányó tekinteteket olvasott. Nem bírtam ki, hogy te nős vagy, gyereked van, és mégis a fronton harcolsz. Lemondtam a felmentésről, és önként bevonultam. Már az önkéntesi kiképzésem folyik, egyelőre csak a gyakorlati rész, altiszti iskolában vagyok, a kiképző őrmesterem nagyon meg van velem elégedve...

Tehát az öccse... Aki fel volt mentve. Akit féltett az anyja. Aki nem állta a szemrehányó tekinteteket. Kik vetették rá a szemrehányó tekinteteket? A hangversenyrendező, a gazdasági százados, a konzerves ember, a bakancsosztó raktáros? Kik? Hangosan olvassák a Höfereket? A nyugdíjasok, akik otthon vacsora után apró zászlókkal jelzik a térképen, hogy visszavontuk Olikánál állásainkat?

És aztán, hogy az őrmesterem meg van elégedve... Ki az őrmester? Doktori diplomája van az öccsének, harmincéves, érett úriember, és most boldog és büszke, hogy az őrmester meg van vele elégedve. Ilyenek is vannak? Szegény mama. Szegény, szegény mama. De honnan, honnan gondolta, honnan tudta, hogy nem lövik le őt a roham előtt? Megfoghatatlan. És ki lát itt tisztán? Az ő öccse az, aki íme kitarja büszke, szabad mellét a szuro

nyok elé, és elküldi neki a hadifogságos nyaralásba ártatlan és hívő lelke végzetes üzenetét. Megfoghatatlan.

Általában is hívő, nincsenek kételyei, és tisztának látja maga körül a világot. Hős. Így néznek ki tehát. Íme, az Unzsa-parton találkozott először az öccsével. Itt ismerkedtek meg egymással. Ma mutatkozott be.

Fáradtan és vértelenül eresztette le kezéből a levelezőlapot. Elvágódott. Az ágyra tették, és ecetet szagoltattak vele, de nem tudta megmondani, hogy mi a baja. Azt mondta félig lázban, félig ébren, hogy valami nagy kétely szakadt rá, ez rendítette meg. Valami megbomlott benne, ettől lett rosszul. Jóakarattal hallgatták a bajtársak, és úgy tettek, mintha a magyarázat teljesen kielégítené őket. Csitították, hogy másnap nem lesz semmi baja, megártott a fürdés az Unzsában.

Lehet, hogy az ártott, de mindenesetre akkor esett össze, mikor a hírt kapta. Hagyta a fürdést, és kibámult a makarjevi kis melléktucára. Arra gondolt, hogy többen is lehetnek, többen, és ezek nem ismerik ki magukat, ezek nem tudnak a német rövidáruk keleti piacainak veszélyéről. Meg a bagdadi vasútról sem tudnak semmit. Meg a kálitelepek világhegemóniája sem érdekli őket. Föltartják a fejüket, és nem látják, hogy a front előtt farkasvermek vannak, és a farkasvermek alján hegyes karók leselkednek... És ha tudják is? Ha valaki mindent tud is, mit használ az? Aki tudja, annak nem kell szembenézni? Az mit csinál, amikor meglátja a kis sötét lyukat a puskán, melyet feléje tart egy reszkető és kétségbeesett kéz? Mit csinál?

Itt van például Lencz hadnagy, a négy vitézségivel. Valamit csak kellett csinálni azért a négy vitézségiért. Lencz most külön konyhán él, de csak holnapig. Lencz hadnagy reméli, hogy otthon méltányolni fogják a négy vitézségi érmet. Reméli, hogy azonnal főhadnagy lesz, és akkor nem megy vissza néptanítónak. Megmarad a katonaságnál. De tegnap azt mondta Koltár, hogy ha ezt a fegyelmetlenséget a külön konyhával tovább csinálja, akkor nem fog róla odahaza kedvező véleményt előterjeszteni. Amíg

Lencz a négy vitézségit szerezte, addig rettenthetetlen volt, addig nem félt. Most megijedt Koltártól. Hogy majd nem ad otthon jó véleményt. Csak egy napot kért, amíg likvidálja a külön konyhát. Holnap már nem fog gulyást enni. Holnap már ő is megint orosz kosztot eszik, és betartja a szabályt. A kis sötét lyuktól nem félt, de a jelentéstől megijedt. Hol a vitézség? A négy érem? Mi van a négy éremmel? Meg van ijedve, hogy Koltár véleménye lehúzza a négy vitézségi súlyát?

Most hogy hámozza ki Lencz hadnagyból a hőst? Vagy éppen ilyen a hős? Aki doktori diplomával a zsebében, finom modorral, társaságbeli jártassággal, könyvekkel és bölcs írásokkal a koponyájában egyszerre boldogan fogadja az analfabéta őrmester dicséretét? Ilyen a hős?

Ősz lett, és egy napon meglepő dolog jött napiparancsban.

Az orosz többség úgy határozott, hogy a makarjevi csoport Szibériába megy. Ilyen határozottan, ilyen kegyetlenül, ilyen élesen most hallották először ezt a szót: Szibéria.

Rémregények címlapjáról ismerte csak Szibériát. Nihilisták csoportját kancsukázták a régi ponyvaregény címlapján a kozákok. Ennyit tudott Szibériáról. És most oda fognak menni. Meg a Dosztojevskij regény, meg Kennan György leírása... Rettenetes.

Az ezredes vigasztalta őket. Megkérték, járjon közbe, hogy az Unzsa partján maradhassanak, a kedves kis városban. Nem lehetett. A kis mezőváros lakossága máris fel volt háborodva, hogy megdrágították ott az életet. De különben is, Szibériában sokkal olcsóbb minden, mondta az ezredes. Nem lehet segíteni az ügyön, de nem kell félni.

Szibériában sokkal jobb, ezt mondta az ezredes.

HARMINCHARMADIK FEJEZET

Szivacsek, akitől mindig irigyelte a nagyezüstöt, utolsó nap nem jelentkezett. Indulás előtt közölte velük az ezredes, hogy Szivacsek ott marad. Az ezredes veje, egy rövidlátó főhadnagy, tudott keveset németül, és ez titokzatosan pislogott feléjük. Intett, hogy majd elmeséli. Később visszajött, és közölte velük, Szivacsek belépett a légióba, ezért marad ott.

Most tolmács nélkül maradtak. Egy osztrák zászlós, bizonyos Lange – akire eddig semmi ügyet sem vetettek, és aki azt mondta, szimpátiából csatlakozott a magyarokhoz – csendesen felnézett a szemüvege alól, és bejelentette, hogy sokkal jobban tud oroszul, mint Szivacsek. Csak legyen valaki, aki németből tolmácsolja. Azonnal Lange mellé szegődött. Közölte vele a tervét, hogy vett papirost és indigót, az úton lapot fognak kiadni.

A lap első száma az Uraiban fog megjelenni, és minthogy egyelőre csak a szibériai útra szól, az lesz a címe, hogy Transzszibériai Tudósító. Lange helyeselte, és megígérte szíves közreműködését.

Megint a propelleren ültek, és távolodott tőlük a boldog nyaralás. Ki tudja, milyen lehet az új hely? Habarovszk nevű városról volt szó, valahol az Amur partján. Az ezredes alig tudott tőlük megválni, mindenkinek külön-külön szorongatta a kezét, és zokogott, mikor a propeller kapitánya azt mondta, hogy már indulni kell. Kiszállott, de a partról még sokáig integetett utánuk fehér zsebkendővel.

Bámultak vissza Makarjevre, és a parton két színes folt szaladt a hajó után. A beavatottak azt mondták, hogy két orosz tanítónő, akik beleszerettek két tiszthez, és most bolond orosz romantikával szaladnak a hajó után. Nem is beszéltek soha a két tiszttel, talán a nevüket sem tudták, csak úgy látásból ismerték őket. Álltak a fedélzeten, integettek a két lánynak, és nem tudták, kikbe is szerelmesek a kis tanítónők. Talán azok sem tudták, akikért a két lány lihegve törtetett a parton. Mindenki integetett, talán csak ép

pen az a kettő nem integetett, akikért a lelkét majd kiadta a két ábrándos lélek az őszi Unzsa-parton. Egyszerre összeomlott a két színes folt, nem bírták tovább a szaladást, összeroskadtak teljesülhetetlen reményeik reménytelen mezején. A parti bokrok eltakarták őket, és kegyetlenül úszott tovább a hajó.

Egy Manturovo nevű kisvárosban szálltak partra. Gyalog mentek néhány kilométert a vasútállomásig. Kicsit hideg volt már, és csak késő éjszakára jelezték a vonatot. Végre éjfél tájt elgyötörten és fáradtan a vágányok felé vánszorogtak, ahol a vonat állt. Fel akartak kecmeregni, de akkor újabb baj történt.

Megjelent Koltár főhadnagy úr, és bejelentette, hogy a csoport érdekében megtiltja a vonatra szállást. Szibériába mennek, ahol tudvalevőleg embertelen hideg van, ezért ezt az utat nem hajlandó marhakupéban megtenni a csoporttal. Minden felelősséget magára vállal, de senki ne szegje meg a parancsát, különben nem lesz sikere az akciónak. A makarjevi ezredes felvilágosította, hogy tiszteknek legalábbis harmadosztályú kupé jár, ezért bejelentette az állomásfőnöknek, hogy a tiszt egyöntetűleg sztrájkba lépnek a marhakupé miatt. Amíg nem kapnak személyvonatot, nem hajlandók felszállni.

Nagy kavarodás támadt. Megjelent az állomásfőnök, tehetetlen kis vidéki tisztviselő. Magyarázott, kiabált, lármázott. Volt két vasutasa vagy hordárja, azokkal elkezdte bepakoltatni a holmijukat a marhakupéba.

Koltár főhadnagy ismételt bejelentette a csoport nevében, hogy inkább itt halnak meg, de marhakupékban nem utaznak.

A foszlott kabátú, szerencsétlen állomásfőnök teljesen tehetetlen volt. Először ígéretet próbált, hogy majd a legközelebbi nagy állomáson kicserélik a kupét, addig legyenek türelemmel.

Nem lehet. Senki nem mozdult. Ott álltak a hideg orosz éjszakában, és sztrájkoltak. Ami csomagjuk még nem volt benn a kupéban, azt letették a földre, és rúhtak. Egy hang se volt, csak izgatott hallgatás.

Az állomásfőnök akkor fenyegetőzni kezdett. Azonnal táv

irati jelentést tesz Moszkvába. Táviratozni fog, hogy a hadifoglyok terrorizálják. Majd meglátják, mi lesz. Tíz percnyi gondolkodási időt kaptak.

A tíz perc után megint megjelent az állomásfőnök, hogy mi lesz.

A vonatra nem ülnek fel. Marhakupéba nem ülnek.

Az állomásfőnök akkor azt mondta nekik, hogy most aztán igazán megmutatja. Most már tudja, mit kell csinálni. Megtanítja a renitens társaságot. Fújva, méreggel hagyta ott őket, és látták, hogy felül a kis kocsijára. Elporzott az úton.

Koltár főhadnagy tiszti gyűlést tartott. Bejelentette, hogy a sztrájk eddig eredményes. Nem katonai eszköz ugyan a sztrájk, de kénytelenek voltunk a végső eszközhöz folyamodni. Tisztnek legalább harmadosztályú kupé jár, és ezt most már a tiszti becsület kívánja, hogy meg ne hátráljunk. Reméli, senki sem fog gyáván visszavonulni, és ha nem eshettünk el a becsület mezején, el fogunk esni itt, a vjatkai kormányzóságban, meg fogunk halni itt, Manturovóban a becsületért... Itt is a tiszti kardbojt tisztaságáért halunk meg. Lássák, hogy nem rettenjük a halált!

Megígérték és megfogadták, hogy nem akad közöttük becstelen, kitananak az utolsó lehelletükig.

Egy kis túlzás mindenesetre volt Koltár fogadkozásában. Könnyen meg lehet ígérni a kitartást. Az állomásfőnök most meg akarja ijeszteni a társaságot. Elmegy, és majd azzal jön vissza, hogy megint szitkozódik. Vagy elhoz valami csinovnyikot a városból, és majd az kezd parancsolgatni. Egyesek azt mondták, hogy tehetetlen dühöngés az egész. Nem is meri jelenteni illetékes helyen. Biztosan azt mondanák neki, hogy a hadifogoly tiszt uraknak igazuk van, miért akarják őket marhakupéban utaztatni, mikor azoknak személykocsi jár? Tessék csak adni nekik tiszti kupét. Majd éppen Moszkvába mer táviratozni! Egy ilyen kis vidéki állomás. Legfeljebb olyan nagy, mint Érmihályfalva. Vagy mondjuk Szolnok. Örül, ha tőle nem kérdeznek semmit Moszkvában. Elment kifújni magát. Elpanaszolja a manturovói Oroszlán ven

déglőben a biliárdozó kupeceknek. Aztán visszajön. És ha látni fogják, hogy nem megy, hát Isten neki, beszélni kell Koltárral, mégis utazzanak marhakupéban. Csak tegyenek elég deszkát. Meg adjanak fát, hogy lehessen fűteni. Ha kis kályha van minden kupéban, egészen kedélyes lesz az utazás.

Koltár közöttük ült, és kis idő múlva azt mondta, csak önszántukból fognak felülni a marhakupéba. Ha esetleg tényleg úgy van, hogy ez a szerencsétlen nem tud adni személykupét. Mit csináljanak vele? A parancsnokság rendelkezéséig senki nem mozdul. Jószántukból esetleg megtesszük, de az erőszaknak, a kiabálásnak meg a terrornak nem engedünk.

Az országúton feltűnt az állomásfőnök kis kocsija, befordult a faszorba az állomás felőli úton. Az állomásfőnök leszállt a kocsiról, de nem jött hozzájuk. Bement egyenesen az irodájába.

Úgy látszik, tényleg csak a kupeceknek panaszkolt el a baját. Na, majd egy óra múlva bemegy Koltár főhadnagy úr, és megmondja neki, hogy rendben van. Az erőszaknak nem voltunk hajlandók engedni, de most, a magunk jószántából elfogadjuk a marhakupét. A szegény állomásfőnök majd boldog lesz, hogy ez a nagy baj elsimult a feje felől, és hálát ad majd az istennek, ha nem lát bennünket...

Megint porzott az országút, és a hajnali szürkületben orosz kozákok pikái és lovai bontakoztak ki. Egy csapat kozák fordult be az állomás felé, megálltak az állomás előtt, és leszálltak a lovaikról...

Csak nem... csak nem hozzájuk jöttek?...

Bejöttek a pályaudvarra, és egy altiszt katonás rendbe sorakoztatta őket. Mindnek a vállán keresztbe vetve puska volt, jobb kezükben pedig szíjas kancsuka.

Most kijött az állomásfőnök. Az orosz altiszt tisztelettel elötte, és szalutálva várta az állomásfőnök parancsát.

Az altiszt odajött hozzájuk, és kérdezte, hogy ki a parancsnok.

Koltár főhadnagy előlépett.

Hívta Langét is, hogy tolmácsoljon.

Az orosz altiszt felszólította a csoportot, hogy adja meg ma

gát, és ne folytassa a lázadást. Szálljon fel a marhakupéba, kerüljék el a vérengzést.

Koltár főhadnagy azt felelte, hogy a csoportnak jogában van magatartása fölött határozni.

A megdöbben csoporthoz fordult, és azt kérdezte, hogy van-e valaki, aki az orosz altiszt felhívására ismét megadja magát, vagy pedig kitartunk?

– Kitartunk!

Most már ki kellett tartani. Becsület kérdése volt, hogy kitartsanak, szégyen, gyalázat lett volna ismét megadniok magukat. Elkészülve és elszánva várták a kétségtelen megtorlást.

A kozákok körülfogták őket. Kezükbé vették a puskát, és úgy álltak körülöttük lövésre kész puskával. Egyesek azt mondták, hogy a nagy lövöldözésben a muszkák magukat is megsérthetik. Mások azt mondták, benne vannak nyakig. Most már becsület kérdése, nem lehet visszavonulni, de hetvenöt ember életét nem lett volna szabad vásárra vinni.

Így tehát hősi sorsát nem kerülheti el senki sem. Így volt megírva, hogy a kardbojt becsületéért kell elesni. Itt fognak vérezve a porba omlani, a manturovói pályaudvaron, a második és a harmadik sín pár között.

Riadat hallgatás volt.

Fél óránként felszólították őket. A harmadik felszólítás után az őrmester a csapata elé állt, és valamit harsogóan vezényelt oroszul.

Behunyták a szemüket.

Zörrenés és mozgás volt az oroszok között. Mikor rettegve felnéztek, megint sorakozva állt az orosz szakasz. A puska a hátukon keresztbe volt vetve, és masíroztak ki a pályaudvarról.

Az állomásfőnök kedvetlenül közeledett feléjük, és hívatta Koltár parancsnok urat. Tolmácsoltatta, hogy sikerült telefonjelentésére a szomszédos, nagyobb állomásról két személyvagont kapnia, fél óra múlva itt is lesznek.

Addig már legyenek türelemmel.

HARMINCNEGYEDIK FEJEZET

A győzelmes forradalom lehangolta, zárkózottá tette őket. Nagyon nehezen olvadt fel a komorság. Íme, fegyvereket tartottak feléjük, az életük forgott kockán, mégis olyan rak az egész, mint valami rossz színjáték, hamis és ostoba frázisokkal. Még csak töltve sem voltak a fegyverek! Lehetek volna töltve is, lehetett volna végzetes is. Miért kellett ez az életkockáztatás? A kupékért? Kitárták hősi mellüket az üres játékfegyverek elé a kupékért? Bátor elszántságukért most élvezik a jutalmat. Kivívták a személykupét. Tudják-e otthon, hogy a kis, de elszánt csapat a vjatkai kormányzóságbeli Manturovó állomáson halálmegvető bátorsággal szállt síkra a személykupékért? Benne lesz a Höferben?

El is vérezhettek volna. Most már könnyű mondani, hogy csak próbálkozás volt, nem volt komoly. De behunyták a szemüket és várták a megsemmisülést. Ott akartak elvérezni a manturovói csatasíkon, a második és harmadik sánc között. Beleszaladtak a baromi kockázatba. Elengedték a feleség és a gyerek kezét, és a hősiesség pózáért, a képzelt és beteg romantikáért ágáltak. A mulandóság csontarca messziről röhögi a rongyos komédiásokat, akiket megtréfált. Akik lenge díszletekért gondolkozás nélkül dobták a pálya mellé az árokba a családjuk kis reményét. Az egyetlen, ami megmaradt a szegény otthoni koldusoknak és remegőknek.

Még csak az az elégtételük sincs, hogy a hősi póz visszfényében csodálják magukat. Hiszen nem is akartak lőni az oroszok, talán meg sem voltak töltve a puskák. Sarokba állították őket, mint a gyerekeket, a dada több ízben mondta vésztjóslóan: muú, muú... de ők nem féltek, rettenthetetlenül rosszkodtak tovább...

Az Uralhoz közeledett a vonat. Nagyon szegény, nagyon szívszorító kis falvak múltak el mellettük. Sovány kis jószágok dideregtek a mezőn, bámész és szikkadt parasztasszonyok néztek

fel a vonatra révetegen. Egyre hidegebb lett, és egyszerre esni kezdett a hó. Vjatka állomáson már nagy pihékben hullott, pedig a naptár még csak szeptember harmadikát jelzett.

Egy helyen a nagy hóesésben zabot vagy rozsot sarlózott egy asszony. Bebugyolálva és nagy kesztyűkben sarlózta a termést, és szomorúság ült a szívekre, ahogy nézték a vonat ablakából. Mi lesz Szibériában, ha már itt is hó esik szeptember harmadikán.

Az Ural dombjai között mentek már, és egyre feljebb kapaszkodott a vonat. Már hegyek is jöttek, de az Ural nem volt még olyan sem, mint a Kárpátok. Egy-egy rendesebb csúcs alig-alig tűnt elő. Fenyő és fenyő. A félelmetes Ural nem akart kibontakozni. Azt hitték a híre után, hogy fenséges hegyek és könyörtelen sziklák fognak a szikrázó hőtömegből emelkedni, de csak barátságos dombok és fenyőerdők váltakoztak. És amellet az idő is folyton enyhült.

Musztafimoff és Kantinov nevű öreikkel értekeztek, ezek adtak nekik kiképzést az orosz földrajztudományból. Azt mondták, hogy az a vjatkai hóesés egészen kivételes eset volt, nem szokott megtörténni. Csak egy hónap múlva köszönt be a tél ezen a vidéken. Szibériában biztosan melegebb lesz. Musztafimoff nagyon érdekes embernek tűnt, kiderült, hogy Irkutszk vidéki tatár, Irkutszk mellett lakik egy faluban. Három gyereke van és felesége, anyja, apja. Nagyon kérte őket, hogy küldjenek a legközelebbi állomásra táviratot az Irkutszk melletti kis faluba, hadd jöjjön elébe a felesége meg a gyerekek. Standszolgalatban találta a háború, és már négy éve nem látta a családját. Rendkívül boldog volt, hogy éppen őt osztották be a transzporthoz.

Mindenesetre megnyugtató, hogy egy eleven ember vágyik Szibéria középebe. Érdekes, hogy Irkutszk mellett egy kis falu van, és a kis faluban apró Musztafimoff gyerekek várják Musztafimoff tatát. A következő állomásra elment a sürgöny, és Musztafimoff könnyesen hálálkodott. Figyelmeztette őket, hogy egy óra múlva Szibériában lesznek.

– Honnan lehet megtudni, hogy lehet megtudni, mikor lép a vonat Szibériába?

– Nagyon egyszerű. Az Ural közepén van a határ. Egy kőoszlop jelzi a két világrész között a határvonalat. Az oszlopon túl, az már Szibéria...

Mind az ablakhoz álltak, és lestek az oszlopot. Lehangoltan és csüggedten várták utolsó szimbólumát a művelt Nyugatnak. Az oszlopot, mely végleg elválasztja őket a kultúrától, a civilizációtól, mely könyörtelenül áll majd őrt börtönük kapujában.

A kis szirtet, melyen összetörik a remény könnyű serlege...

Vége...

Egy kanyarodónál végre előtűnt az oszlop, fehéren és szimplán meredt felénk egy dombtetőn a pálya mellett...

A vonat fűtült, búcsúzott Európától, búcsúzott az Erekhtheiontól, a párizsi Eiffel-toronytól, a kölni dómtól, a milánói Scalától, Torquemadától és Dantétól, Ibsentől és Reiner Maria Rilketől, a régi prágai zsidótemetőtől és a British Múzeumtól, a káposztásmegyeri lóversenyektől és az Abbázia kávéháztól, a fűge rikkancsoktól és a hétéves háborútól, Bizánctól és Richard Wagnertől, Löwe Dinnye Mihálytól és Oroszlánszívű Richárdtól, a Corvina kódexektől és Horatius Flaccustól, a márciusi fekete sörteől...

Meredt szemekkel nézték, hogy közeledik a végzetes oszlop, már kivehették a felírást rajta, a fekete betűket a fehér oszlopon: Ázsia...

Elsiklott a vonat az oszlop előtt, visszanéztek rá, és akkor már a túloldalát látták, amelyen ugyancsak fekete betűs írás volt olvasható: Európa...

Tehát már Ázsia... Szibéria... Roppant területével, melyen az összes európai állam az Egyesült Államokkal együtt elférne, Oroszországot kivéve... Hatalmas erdővel, melyekről azt mondják az orosz mérnökök, hogy harmincmillió ember irthatná a legmodernebb gépekkel, és mikorra kiirtanák az egészet, újra előlről kezdenék a vágást, mert időközben kinőne az egész erdő, olyan irdatlan nagy...

Szibéria, ahova negyven év alatt félmillió számúzott gyalogolt a cár parancsára... Szibéria, melyet csak a ponyvaregények színes címlapjáról ismer az ember... Ázsia... a titokzatosság és homály bölcsője...

A sürgönydrótok tovább szaladtak a pálya mellett, az ágakon madarak himbálóztak, a nap sütött, igaza volt Musztafimoffnak, az idő is kiderült.

Verőfényben úszott minden, és szibériai váltóór tisztelgett a vonatnak egy őrház előtt...

A csoport megnyugodott, egyesek azt mondták: nincs már semmi érdekes látnivaló, kenyeret szeltek, ettek. A legközelebbi állomáson meleg víz is lesz, és akkor csájázní fognak.

A legközelebbi állomáson kiugrott a vonatból. Rohant az állomásra, és nézte a szibériai állomásfőnököt, akin keshedt ruha volt, elnyűtt cipő, aki fáradtan és érdektelenül nézett rá. A szibériai harmadosztályban egy szibériai lócán parasztember nyújtózkodott, most ébredt a szibériai álomból.

Igaza volt Musztafimoffnak abban is, hogy a tojás lényegesen olcsóbb volt, mint Európában. Szibériában egy kopekért két tojást is adtak, de ha alkudott az ember, adtak négyet is. Ha többet vett, hatot adtak. Sült libát árultak, harminc kopekért darabját, és a szibériai asszony kinyitotta a sült libát, mutatta, hogy a mája is benne van. Szépen meg volt tisztítva a liba, porhanyósra kisütötték, a mája pedig külön kisütve és beletéve a libába...

Egy asszony katrincákat árult a pályaudvaron, lehetett kapni vaját meg tejfelt és sült marhahúst.

Visszament a vagonba. Leült az ablak mellé, nézte a szibériai ősi pázsitot, és lassan szivárgott a könny a szeméből. Nem azért, hogy elmaradt mögötte a szatmári fapiac és Oscar Wilde hatalmas ébenfa íróasztala. És nem azért, hogy mögötte maradt kedvenc napilapja és Don Quijote, a dicső lovag, a gót remekművek meg a reneszánsz emlékek, meg a kisfiú drága haja. Ezúttal úgy érezte, hogy rút árulás áldozata.

Ezt az oszlopot kellene az iskolában mutogatni. És mondani,

hogy kérem, az egyik oldalon van Európa, a másik oldalon van Ázsia. És kérem, tanuló ifjúság, ezt a kis vesszőt például bedughatom Európából Ázsiába. A felleg fele Ázsiában van, és a lepke is átrepül a bokor ázsiai oldaláról Európába... Az állomásfőnököt kellene mutogatni, tessék megnézni, például ez egy állomásfőnök. El van nyüve a ruhája, foltos a cipője. Egészen európai foltok. Libákat árulnak, tojásokat, és mindössze annyi a figyelemre méltó, hogy Ázsiában olcsóbb a tojás, és a liba máját beleteszik a sült libába... Ami lényeges különbség akad, arról sem a liba, sem a bokor, sem a cipő nem tud semmit. A lényeges különbségeket a bölcs emberi elme fundálja ki, és a száműzöttek nem a természet örök törvényeinek, hanem a cár törvényeinek szülöttei. Mi tesszük a határra az oszlopokat, és mi írjuk fel az egyik oldalra, hogy: Európa, a másik oldalra pedig, hogy: Ázsia.

Musztafimoff vigyorgott mellette, és beszélt, de nem értette, hogy mit mond. Kérte Langét, magyarázza meg.

– Azt kérdi Musztafimoff, látod-e a különbséget Szibéria és Európa között?

– Mondd meg neki, hogy nem látom. Mi különbség van...

– Azt mondja Musztafimoff, hogy itt nincsenek kerítések a kertek körül...

– Kérdezd meg tőle, hogy olvasta-e Rousseau-t...

...Mert valóban... tényleg nincsenek kerítések... és erről Rousseau figyelemreméltó dolgokat írt... de hogy Musztafimoff, aki biztosan nem olvasta... és mégis... csodálatos... itt közösek a földek... persze... ezt is tanítani kellene... Európában árkok és kerítések vannak, szigorúan őrzik a mezsgyét, és Musztafimoff most boldog, hogy látja a közös legelőket... Egész Európában legjobban a kerítések ragadták meg a figyelmét... milyen éles elméjű ez a Musztafimoff... fontosabbnak tartja a kerítéseket a párizsi nagyoperánál... intelligens ember...

HARMINCÖTÖDIK FEJEZET

Lange zászlós az egyik állomáson orosz újsággal jelentkezett nála. Azt mondta, meg lehet kezdeni a szerkesztést. Majd ő megmondja, mi van a lapban, és ebből csinálhat újságot. Hamar lefordította neki az orosz főhadiszállás hivatalos közleményét, azután a Höfert meg a francia vezérkar jelentését. Néhány részletet diktált Lange a Russzkoje Szlovo haditudósítójának, Filatov úrnak egy cikkéből is. Ez volt az anyag.

Elővett három ív papírt, indigót tett a papírok közé, és szép kalligrafikus betűkkel felírta a lap címét: Transzsibériai Tudósító. Oldalt fenn: első évfolyam, első szám.

Három hasábra osztotta az ív papírt, és először is egy vezércikket írt. Körülnézett a vagonban, s egyszerre az egész csapatot száműzöttnek, hontalannak látta. Megtelt a szíve könnyel és részvétellel, leegyszerűsödtek az érzései, beleolvadtak a nagy, közös fájdalomba, amelynek jelen kellett volna lennie a teázásban és a tojáshéjakban, melyek vidáman repültek a vonatablakból a szibériai sztyeppére. A fájdalom és honfibú alul, a szívek rejtekén úszkál, és csak felül repked a tojáshéj, csak felül úsznak a kis viccek meg az apró gondok. Otthon reszketve kísérik a fogolyvonatot a távoli szemek, és itt a szegletben máriást játszanak, de epekedés van a szemben, mely a zöld ást várja... A szívek mélyén komor, fájdalmas harangozás van, és ezt kell a vezércikkben tovább kongatni...

„Fel, magyarok borús csapatja...”

Így kezdődött a vezércikk, és szívünknek drága Máriájáról írt a későbbi sorokban, melyre visszatekintünk fájdalmasan a Szibériában vágató vasszörnyetegről, mely, miként a végzet, röpít bennünket ismeretlen sorsok és soha nem látott tájak felé, el a szamojéd tanyák, el a kirgiz jurták mellett a legendás Amur partja felé, hol a magyar bölcsőt sejtí a magyar ész...

Azután jött egy rész Filatov leírásából, majd a hadijelentések következtek. Végül szerkesztői üzenetek: „A t. c. olvasóközönség

kéretik, ha valaki tud valami jó viccet, közölje a szerkesztőséggel, melyet aztán lapunkban közlétesünk.”

A lapot nagy örömmel fogadta a két vagon közönsége. Hangosan olvasták, és kibuggyant az emberek szeméből a könny, mikor a felolvasó odaérkezett, hogy: át a rettenetes Szibérián, el a szamojéd tanyák, el a kirgiz jurták mellett. A parancsnokság részéről azt mondták, hogy a lap költségeit közösen fogja viselni a csoport. Nagyon dicséretre méltó vállalkozás, a számokat emlékül, a rangidősség szerint, minden nap más teszi el. Este már napiparancsban volt a napilap, és az is benne volt, hogy a következő nap kik tehetik el a számot emlékebe. Akik már olvasták a lapot, azok még egyszer elkérték, és még egyszer elmerengtek a sorok fölött.

Ez a nap kikapcsolódott Szibériából, mindnyájan otthon éltek, és szelíden, megindultan beszélgettek. Előzékenyek, udvariasak voltak egymás iránt, borotvát és szappant adtak egymásnak kölcsön a nagyobb állomásokon, ahol sokáig állt a vonat, és lehetett tisztálkodni.

Közelebből megismerkedett néhány zárkózottabb fogollyal, akik odajöttek hozzá, körülvették, és szelíden, békélten mosolyogtak rá. Egy sovány, nagyezüstös zászlós megvárta, míg a többiek elmentek. Ott maradt, leült mellé a kupéba, és fürkészve nézte. Azt mondta, szeretne vele gyakrabban összejönni. Kérlek, kérlek, válaszolta udvariasan, bármikor.

– És aztán, ha ráérsz, kérlek, üzenj át értem, Musztafimoff tudja a nevemet, de – tette hozzá mosolyogva – te lehet, hogy nem tudod. Szólj Musztafimoffnak, hogy hívja Bődy Jóskát...

– Hogyne, hogyne. Ráérek akármikor, csak gyere.

– Én nem kártyázom, szeretnék veled elbeszélgetni, ráérek és szeretnék tőled tanulni egyet-mást...

– Tőlem? Mit lehet éntőlem tanulni? Csak nem akarsz itt ügyvédséget tanulni? Vagy katonaságot? Látom, különben azt is jobban tudod... Nagyezüstöd van...

Bődy Jóska kesernyésen mosolygott, és legyintett a kis, könnyű nádpálcájával. Azt még a kupében sem tette le.

– Dehogy. Nem ilyesmit. Kérlek, én egyszerű néptanító vagyok. Én eddig csak pedagógiát, földrajzot meg történelmet tanultam, és vannak bizonyos kételyeim... Szeretnék veled ezekről beszélgetni... Azt hiszem, egyes dolgokat megbeszélhetnénk. Adhatnál nekem felvilágosítást. Rendkívül imponál nekem, hogy eltaláltad ezeknek a hangulatát...

– Eltaláltam? Én a magam hangulatát írtam a lapba...

– Hogy? Hát te is így meg vagy hatva? Te is így el vagy lágyulva?

– Te nem?

– Én? Dehogy... dehogy vagyok... Miért lennék?

– Hát nem érzed, hogy mi jön? Nem érzed, hogy szinte biblikus idill következik? Egymásra utaltan, magunkra hagyatottan, egymás testvériségének hősi korszakát fogjuk élni. Távol mindentől, ami drága, ami kedves volt szívünknek, értetlenül és számkivetten, testvéri kis sziget az idegen óceánban... Megmentjük, amit lehet, és kéz a kézben haladunk egy új, gyöngéd vallás lobogója alatt... A legideálisabb televény ahhoz, hogy a lelkünk szárnyalásának kivételesen ragyogó korszaka következzen... A megnemesedés és felemelkedés olyan kivételes körülményei következnek, hogy nem csodálnám, ha a hadifogság egy Dantét vagy egy Byront termelne... Minden anyagiasságtól és kenyérgérdéstől szabadultan, kizárólag a szellemi szférák felé lebeghetünk, és a közös fájdalom új testvériesség láncát kovácsolja közöttünk... Nem érzed?

– Nem...

– Nem láttad azt a naiv és zavartalan örömet, ami erre a kis szegényes ajándékra kicsordult a szívekből? Nem láttad, hogy merengtek a betűn, az ismerős szavakat hogy becézték, a papírt milyen gyöngéden nyújtották egymásnak? A komoly parancsnokság napiparancsban intézkedik róla, ki tegye el az emléket... Olyan gyümölcsök érnek itt, kedves Bődy Jóska, olyan ízes és zamatos gyümölcssei a megbecsülésnek, az emberré emelkedésnek...

- Tudsz te oltani?
- Mit oltani?
- Fákat. Kérdem, tudsz-e oltani?
- Dehogyan tudok.

– Azért kérdem, mert én tudok oltani. Hát jó, mondjuk, hogy átültetted az embereket más talajba. Kedvező televénybe. Alkalmas a vadkörtefa új televénye, hogy pergament körtétet teremjen. A talaj felől teremhetne akár gránátalma is rajta. Azt hiszed, ez elég? A te kis lapod nem oltás, és ezek a viszonyok sem oltás. Ez csak egy kis eső.

– Hát a szenvedések? A harc? Az acélozó küzdelem?

– Kedves, jó szerkesztő barátom, én csak annyit mondom neked, hogy ez mind csak talaj. Most egy kis eső volt, minden zöldebb, minden bujább, de ez mind nem oltás. A szenvedések elmúltak, a harc is elmúlt, és a küzdelem is megszűnt, de a törzs a régi maradt, ezen a vackortörzsen sohasem terem pomagránát...

– Hát akkor mondd meg nekem te, hogyan képzeled az oltást? Hát akkor mi az a nemesítő oltás?

Bódy Jóska kinézett a sztyeppe felé, aszimmetrikus szemei egy kissé elhomályosodtak, és feltűnő rekedten, bágyadtan válaszolta:

– Éppen ezért kérdeztem, hogy tudsz-e oltani? Hogy lásd, hogy ezzel még nincsenek az emberek átültetve... Ezzel nincsenek beoltva... Azt hiszem, az emberiséget nem is lehet oltani. Ennyivel kedvezőbb a növényeknél meg az állatoknál. Itt nem lehet javítani a fajt... Meg kell várni... Az idő kiöli, ami rossz... Csak az idő... De hogy a talaj... Vagy a körülmények... Nem hiszem...

A második szám Csulimszkaján jelent volna meg. Már készítette az indigót, meg a simított papírt. A legközelebbi állomás már Csulimszkaja, a híres sajtavidék, mondja Musztafimoff.

Ahogy ágaskodott fel a polcra az írószerei után, egy bizonyos Kovács nevű, nagybajuszos hadapród rászólt a kártya mellől:

– Megint lap lesz?

– Az... – felelte derűsen.

– Hát testvér... osztán csak csinjával... különösen azzal a magyar bölcsővel... tők, tők és mégegyszer és utoljára tők... az ultimó is megvan... azt mondom, hogy csinján azzal a magyar bölcsővel... honnan a csudából szedted, hogy az Amur mellett van a magyar bölcső? És akkor sem az északi Amur mellett, ahova mi megyünk...

Gotthilf hadnagy felnézett egy könyvből.

– Én is éppen szólni akartam. Mi az, hogy kirgiz jurták? Hol vannak itt kirgiz jurták? Nevetséges. Egy Faber két bés ceruzát vettem az állomáson az üzletben... Kirgiz jurták...

– Kérem, ezek szimbólumok... A hangulat...

– Hangulat, hangulat... A hangulatnak nem lehet odadobni az igazságot. Aki ír, pláne, aki vezércikket ír, annak vigyáznia kell... A sokféle érzékenységre, de ami a legfontosabb, az igazságra... Kirgiz jurták...

Fájdalmas volt. Szerette volna megkérdezni, hát akkor miért voltatok meghatva, miért szipákoltatok, miért szavazott köszönetet a parancsnokság, és miért fedezi a költségeket? Miért?

Fáradtan vette le a papírt meg az indigót a polcról, és Csulimszakáján, ahol hatalmas halmokba rakva piroslottak a sajtok, vértelen és hamuszürke fásultsággal, elsózott kedvvel és keserű szájjal mondta Lange zászlósnak...

– Valamivel több anyagot adj, kérlek... Nem kell Filatov... Csak a pusztá tények kellenek... Mától kezdve nem lesz vezércikk a lapomban...

HARMINCHATODIK FEJEZET

A Transzsibériai Tudósító természetesen megjelent mindennap, de nem voltak benne vezércikkek, nem volt benne semmi egyéni nézet. Hadijelentések voltak benne, nagyobb eseményekről híradás. Azt írta az orosz lap, hogy a központi hatalmának megint elfogyott a pénzüik, megint hadikölcsönt jegyeztetnek közadakozásra a lapokban...

Ezt úgy írta meg, hogy otthon ismét fellángolt a hazafias áldozatkészség, és mindenki siet obulusával a legszentebb oltár elé... De aztán kihúzta az egészet, új ívet vett, s megírta szürkén, szárazon, hogy odahaza ismét hadikölcsönt jegyeztetnek.

Napok, hetek teltek, és robogott velük a vonat. Szerette volna megírni, hogy robog velük a fájdalom könnyes szekere, szerette volna megírni: hazafelé repdes a szívük, és az emlékezés láthatatlan távirógépen kopogja lelkük üzenetét. De nem írt semmit, sivár, egyszínű lett benne minden, mint a végtelen és halálosan egyforma szibériai róna.

Bódy Jóska többször felkereste, neki elpanaszolta Kovácsot meg Gotthilf hadnagyot. Mondta, hogy Kovács nem találta elég pontosnak és hűnek az Amur-parti bölcsőt, a Gotthilf meg vallási és néprajzi kifogásokat tett. Nem gondolt vallásra, csak valami nagy közös bíbor ernyőt akart kifeszíteni, ugye, ezt nem lehet? Bódy Jóska azt mondta, hogy ezt előre lehetett tudni, a talaj nem okoz a gyümölcsben különösebb elváltozást, ez az emberfa mindig ezt a fajta gyümölcsöt fogja teremni. Ugye igaza volt, máris kopik és halványul a szenvedés, a fájdalom könnyű fátyla, máris pereg le az emberekről a termékenyítő szenvedés és fájdalomeseő. Ámbár miért volna az termékenyítő?

Második hete mentek Szibériában, és meglepetése napról napra nőtt. Minden állomáson meleg víz várta a vonatot, a kisebb városokban is volt vasúti resti, ahol szódavízet lehetett kapni, és tetszés szerinti holland vagy francia szardíniát, hideg húsokat, bonbonokat, likőröket, sajtot, hideg sültet. A nagy városokat már

messziről látni lehetett a magas gyárkémények miatt. Kupolás házak fém fedelén tört meg a napsugár, és a széles utcákon fűgén szaladt a villamos. A szibériai villamos. Szakaszjeggyel és átszállóval lehetett közlekedni ezeken a villamosokon, és Musztafimoff erősítette, hogy Irkutszk még Omszknál is szebb város, és ugyancsak Musztafimofftól tudták, hogy Irkutszkban egyetem is van. Musztafimoff ugyanis évekig peracet árult az irkutszki egyetem előtt. Sokan magyarázták, hogy a szibériai perec másképp néz ki, mint a hazai, még só sincsen rajta, de ez nem változtatott a lényegen, hogy a hazai földrajzkönyvek és ponyvaregények nem emlékeznek meg az irkutszki filharmonikusokról és az omszki állomás automatáiról, amelyeknél csokoládét és kölnivizet lehet vásárolni. Meg azt miért nem írják meg a nagy utazók, hogy Novonyikolajevszkben egy kakasautomata van, amelyik kukorékol, és cukrot tojik egy kopekéért. Nem hívhatnak minden hegyet Mátrának, de messziről itt is kékek a hegyek, és még a pályaudvarok frontja is éppen olyan, mint odahaza... Kijárat, a jegyeket elveszik kiszállásnál, és szalutál az állomásfőnök a vonatnak. Hogy egy kicsit másképp szalutál? És hogy a palacsintába vagdalthúst tesznek? Azért kell őket lelőni? Miért nincs benne a földrajzkönyvekben Csurin reklámja, hogy nála pasztellceruzát lehet venni, és az összes szibériai fióküzletben kapható Faber két bés ceruza?

Persze a hollandok! Azoknak érdekükben áll letagadni Szibériát! Biztosan ők terjesztik az álhíreket. Ők iratják a ponyvákat, és ők csináltatják a rettenetes fedeleket a könyvekre. Minden faluban felállították a konzulátusukat, centrifugális gépeket küldenek, és a hatalmas szibériai sztyeppének minden tejét összegyűjtik. Halomszámra áll az állomásokon holland hordókban a sózott vaj, és kazlakban áll a piros holland sajt. Ezért kellett Szibériáról rosszat híresztelni. A fák zöld levelekkel ékesek, a réteken selymes fűtenger hullámszik, és drága kis szél jön az erdők felől. Ami komiszság van, az nem Szibéria, azt egy központi hivatal csinálja, azt nem a levegő, nem a föld termi, az gonosz aktákból bújik a szibériai tájra.

Miért nem hirdetik, hogy Irkutszkban szeptember közepén verőfényes napsütés van, és nem szabad kiszállni, amíg az ellenvonat be nem fut, hogy a vlagyivosztoki gyors tíz percet késik, hogy a hordárok ijedten fürkészik, kinek a csomagját vigyék le, hogy rizstortát árulnak, és hogy a rizstorta éppen olyan, mint odahaza...

Hatalmas sivalkodással ölelkezett Musztafimoff a családjával az irkutszki pályaudvaron. Pontosan megkapták a sürgőnyt a kis tatár faluban, ezt kellene tanítani...

Az Angara folyón kis vitorlások siklottak, és a kéthetes utazás után egy egész napos pihenő következett. Bámulni lehetett a vlagyivosztoki gyors utasait, akik között karcsú orosz lány ült a nemzetközi étkezőkocsiban, könnyű selyemszvetterben ült a reggelinél, és szórakozottan nyúlt a mustárosüveg után...

Kiábrándult gyermekkori hőséből, Sztrogoff Mihályból, aki eddig merészkedett. Irkutszkig merészkedett a híres és rettenthetetlen utazó, Irkutszkig merészkedett, és íme Irkutszkban vannak, mint Sztrogoff Mihály, de csak fele úton. Holnap reggel kilenc harminckor tovább indulnak Irkutszkból a rejtelmes Kelet felé... Igaz, Kelet... Persze... Az órákat mindig előbbre kell igazítani, ebből csinálnak olyan nagy dolgot. Ezt fűjják fel olyan nagyon. De a rizstortáról nem beszél senki. Ázsia vad népei... Egy burját hölgy lépeget kényesen a pályaudvaron, és lornyonnal nézegeti a hadifoglyokat. Lornyonnal, selyemben, kényesen, és kedves férjének nyomdája van Irkutszkban, a nyomdában képeslapokat nyomnak, és a képeslapokon egy vad burját lovas feszíti íját egy sólyom felé... Ezeket a képeslapokat sózzák most a hadifoglyokra a resti könyvosztályán, és ilyen képeslapon ír ma mindenki haza. Ebből van a hölgynek lornyonja és selyemharisnyája, és ebből telik neki a kényességre... És otthon borzongva bámulják a vad burját lovast a fantasztikus íjjal, amit a színházi díszlettárból kért kölcsön becsületszóra és tíz rubel biztosíték mellett az irkutszki fényképész...

Musztafimoff pontosan visszajött. Kilenc harminckor tovább

indultak a híres Bajkál felé. Musztafimoff intett a családjának, s biztosította őket, hogy jövet megint kiszáll. Csak éppen hogy elkíséri a hadifogoly urakat ide a Bajkálon túlra, a Sárga-tenger mellé. De aztán jön vissza, körülbelül négy hét múlva megint itt lesz. Majd megint pontosan megsürgönyzi...

Az úton Musztafimoff továbbra is közlékeny volt, mesékkal szórakoztatta őket. A Bajkál meredek partján alagutakon bújtak keresztül, a mélyből a Bajkál hideg és tiszta vize csillogott feléjük. A földrajztudósok azt mondták, ez a világon a legnagyobb tengersizem, háromezer méter mély, és tengeri halak vannak benne. Ezt nem lehetett ellenőrizni, sokkal érdekesebb volt, amit Musztafimoff mesélt, hogy innen indul ki egy szárnyvonal a Jablonovijhegységbe, de ez a vonal évekig nem készült el. Csak jelentették Moszkvába, hogy már felavatták a vonalat, s kinevezték a tisztviselőket, a tisztviselők minden évben előléptek, és áthelyezték őket, családi pótlékot kaptak, pedig nem is volt egyetlen tisztviselő sem. Nem volt vonal, nem volt tisztviselő, de minden évben pontosan elszámoltak a jövedelemmel meg a deficittel és a tatározási költségekkel. Egyszer aztán kiderült az igazság, és akkor a magas rangú hivatalnokoknak meg a tábornokoknak elő kellett szedniük az ellopott pénzt, és fel kellett építeniük a szárnyvonalat. Meg azt is mondta Musztafimoff, hogy itt a Bajkál körül sem csinálták meg az alagutakat, ezt a pénzt is eltették. Jött az oroszjapán háború, és csak télen lehetett szállítani a csapatokat, mivel a befagyott tavon keresztül vezették a sínpárt. Májusban egyszer beszakadt, és elsüllyedt egy transzport, akkor aztán hirtelen meg kellett csinálni az alagutakat is...

Ilyen mesékkal szórakoztatta a hálás hadifoglyokat Musztafimoff, bár nem lehetett ellenőrizni, mi az igaz bennük. Egy állomáson Musztafimoff derűsen integetett, hívta őket le, a mezőre. A mezőn bokrok voltak, és a bokron valami rózsaszínű bogyók. Musztafimoff biztatta őket, hogy egyenek belőle, de nem mertek. Musztafimoff megmagyarázta nekik, hogy északon sem az emberek, sem a növények nem olyan mérgesek, mint délen, itt nincs

harc, megférnek egymással. Ettek az északi áfonyából, nem volt valami híres, de Musztafimoff megjegyzésén elgondolkoztak.

Egész úton feszülten várták, hogy nem történik-e valami rendkívüli, nem látnak-e valami különös alakú hegykúpot, nem találkoznak-e valami szokatlannal. De csak fáradt embereket láttak, akik fáradt lovakat hajtottak a vonat mellett, elnyűtt asszonyok néztek fel a robogó gépre, néhány parasztlány fordult meg a vonat után, és küldött feléjük egy-egy felhős mosolyt.

Éj és nap gördült az irdatlan úton a vasparipa, és a versztek ezrei semmi egzotikussal sem üdítették a tudattalanul is valami különösre vágyó szemeket.

A városok felől mindenünnen sürgönydrótok, templomtornyok és gyárkémények integettek, és ha leszállt az est, messziről égő erdők lángja világított. Erdők égtek a távolban, és már tudták, hogy Szibéria rengeteg területét így hódítják lépésről lépésre az eke alá, de ezt is hamar megszokták. A mandzsúriai állomások restijében magyarul szidták a pincért, hogy langyosan hozza a feketét, és a napiparancsban egyszer benne volt, hogy melyik állomáson jelenik meg a transzport hivatalos napilapja, a Transzszibériai Tudósító.

Az egyik mandzsu állomáson azt mondták, hogy be lehet menni a városba, három órát áll a vonat. Itt végre volt valami szokatlan. Az állomáson a bérkocsik mellett riksákat is láttak. Könnyű, nádfonatú kocsik és egy riksakuli, valami kínai volt belefogva. Ez húzta a kocsit. Egy ilyenbe beleült. A kínai ránézett. Intett neki, hogy akárhová, befelé a városba. A kínai mosolygott, vágatni kezdett vele a város felé. Élvezte a furcsa utazást, ahogy a félmeztelen kínai szinte sportolva vágatott.

Egyszerre egy nagy bolt előtt megállt a kínai, és ő is ránézett kérdőleg.

A kínai megszólalt vigyorogva, érthetően, és a boltra mutatott:

– Paprika...

Bosszúsan és dühösen intett a kínainak, hogy vigye vissza az állomásra.

Vágtatott vele vissza a kuengai állomásra az emberlő. Kinyújtózkodott a kis határban, és arra gondolt, hogy íme: idegen vagyok itt, hadifogoly vagyok, mégis én ülök a talyigában, nem én húzom a talyigát. A gyászmagyarkának levágták a fülét, a görög martalócok gályához láncolták a foglyokat, ámbár már a martalócok is...

Mindenesetre nagyot fordult a világ, hogy a hadifogoly ezt elérhette. A vadállatok étkéül is dobhatták volna az arénában, de a humanizmus vívmánya... Mennyi vér folyt, hogy így megnemesedett a gondolkozás... Ámbár meg kellene kérdezni a kínai embert is, akiről a veríték szakad, vajon megnemesedett-e a gondolkozás, őrá nem vonatkozik a kultúra áldása? Úgy látszik, nem, különben nem húzná a kocsit...

Miért mondta, hogy paprika? Miért? Bizonyára valami kellemeset akart mondani, valami hazaival akarta megörvendeztetni. Ennek sem ő az oka, ugyanaz vezette félre, aki a nyilazó burjátot terjeszti. Az egész magyar civilizációból és kultúrából, az egész magyar történelemből ezt tanítják neki, hogy paprika. Ahogy mi annyit tudunk Szibériáról, hogy hideg. Azt, hogy roppant kincs, hogy szén húzódik a föld alatt, hogy emberek, városok és egyetemek vannak, és családok, fűkaszázó gépek, vajgyárok, sajtgyárok és gondtalanság van, és ontja a föld az életet, és itt is vannak szerelmek és hadiszállítások, és itt is vannak acélhidak, falusi meg városi örömök, ezt röviden úgy mondjuk, hogy szibériai száműzöttek... Csutor fia elment hazulról, az öcsém fel volt mentve, de bevonult, mert szemrehányó tekintetekkel találkozott, aranyat vasért, a beraktározott bútor az Aggteleki utcában rohad, elhagyott menyasszonyok hajolnak át a korláton a negyedik emeleten, sorba kell állni a tejért, Weisz Manfréd gróf lesz a végén, sikerül hazacsempészni egy gazdaságisnak a frontról két láda paszulyt, egy őrmester megőrült, nagy keletje van az olcsó képeslapoknak, az egyetemi tanár bosszankodik az ebédnél, mert sülyed

a vizsgák nívója, az adókivetésnél a harcos fiúra hivatkoznak az apák, és a zálogházba bevitték az első nagyezüstöt, mindezt meg úgy hívjuk röviden: háború. A kínai röviden paprikának nevezi az Árpád-házi királyokat és Kazinczy nyelvújítását, a miskolci kocsonyát, a tokaji bort és a Lánchidat, a Hortobágyot és a gémeskutat, a tizenkettedik honvéd gyalogezredet és az Andrássy utat, Madáchot és a Dózsa-féle lázadást. A legbutább dolog, ha jellemezni akarnak egy népet. Egy nemzetet. Ilyenek jönnek ki, hogy: gulyás, fokos, paprika...

Az olaszokra azt mondják, hogy makaróni, és Raffaellónak túrnie kell, hogy ebben már ő is benne van. A lengyelekre azt mondják, hogy „ahol a szép lengyel nők...” s ebbe már Adam Mickiewicz is bele tartozik. Az oroszokra azt mondják: vodka, és ebbe már belefoglalták Dosztojevszkijt is.

A vagonban megtudta, hogy a kínai jóhiszeműen mondta azt, hogy paprika. Ostobaság, de Kuenga mezővárosában, abban a bizonyos fűszerüzletben tényleg árulnak paprikát. Mégpedig Szegedi Róza veje árulja. Maga Szegedi Róza Nyikolszk-Usszuriszk vidékén lakik, és egy negyvennyolcas honvéd unokája.

Különös dolgokat meséltek a foglyok. Berezovka mellett az egyik fogoly találkozott az öccsével, aki azt mesélte, hogy van két kis magyar falu Szibériában. Már negyvennyolcban is idehozták a foglyokat az oroszok, vagy legalábbis ide került közülük néhány. A nagyapáiktól tudták, hogy három és fél évig gyalogoltak, amíg a mostani telepre értek. Ma is tudnak magyarul. Szegedi Róza Nyikolszk-Usszuriszk vidékére ment férjhez, a lánya meg ide, Kuengára. Most, hogy eljönnek kutatni az őshazából elszakadt véreik nyomát a harcosok, nagyszerű konjunktúrája van a régi magyaroknak. A hadifoglyok felkeresik őket, különösen a tiszt urak, és elköltik náluk a pénzüket. Az okos Szegedi Róza paprikát szerzett, és az igen jó portéka. Nagyon veszik a magyar hadifoglyok.

Ezt mind lelkesen hallgatták és magyarázták, bővítették. Úrrá lett rajtuk a paprika. Semmit nem láttak, csak a paprikát. Könnyes lett a szemük a paprikától.

Hegy bácsi, egy szakállas mérnök-hadnagy letette a szemüvegét, és nehéz, lassú szóval kezdte:

– Ezt mondom én is... Nem hittétek nekem. Most már láthatjátok...

– Mit, Hegyi bácsi?

– Hogy mit? Egy kicsit elvítitek a lényeket. Mert itt nem az a lényeg, hogy megkérdezitek, vajon nem került-e hadifogságba Petőfi Sándor is, és hogy nem él-e valahol... Nagyon szép, hogy Andrásfalván Berezovka mellett még mindig él a nagy idők két tanúja... És szép a lelkesedés. De nem tűnik fel nektek, hogy negyvennyolc óta még mindig nem vitték haza a hadifoglyokat? Hogy a nyugalmas békenapokban sem gondolt senki arra, mit csinálnak negyvennyolcas hőseink Szibériában... Szeretném tudni, ha ezekről is megfeledeztek, vajon mi lesz a mi sorsunk?...

Hegy bácsi hatalmas tört döfött a szívükbe. Kínosan fészkelődtek. Itt felejtették a nagy idők tanúit... Mindenféle intézmény és megmozdulás volt, de vannak Szibériában katonák, akik hadifogságuk hatvanhatodik évét ülik... Akiket a piski csatában fogtak el... Olyanok is vannak...

Ez egy kicsit lehangolta a társaságot. Itt hagyták a negyvennyolcas hősokeket. Itt hagyták Petőfi Sándort. Majd a Bödy Jóskával fognak törödni! Meg Gereblyés Pistával! Szép kilátások...

Október tizedike körül járt, s negyvenedik napja ültek vonaton. Gyönyörű ős volt, a blagovescsenszki állomáson kint sütkérezett a főnök a pályaudvaron.

Az állomásfőnök odajött hozzá, és ő alázatosan megkérdezte tőle, tud-e németül. Valamit tudott. Beszélgettek. Megkérdezte, miért jött az állomásfőnök ilyen messzire. Ezt már úgy hívják, hogy Távol-Kelet. Még itt helyben, Blagovescsenszkben is így írja egy helyi lap: „Itt, a Távol-Keleten...” Vonatkisiklás volt, büntetésből jött ide az állomásfőnök... És mi az, itt mindig ilyen meleg van? Itt soha sincs tél? Az állomásfőnök, mintha mentegetni akarta volna Szibériát, azt mondta, ahogy nincs, nagyon is erős telek vannak. Tessék elhinni, ez soha nem szokott megtörténni. Egé

szen kivételes dolog. Érthetetlen. Máskor már ilyenkor nagy tél van. De csak legyen nyugodt. Lesz itt olyan tél... Nem kell félni...

Az állomásfőnök az irodalmi tudását akarta fitogtatni, hasonlatokat mondott. Azt mondta, Szibéria, kérem, olyan, mint egy tüdőbeteg leány. A tüdőbetegség a tél. Viszont nyáron minden melegét és forróságát egyszerre kiadja, és könnyelműen pazarolja. Kiéli és elkönnyelműsködi a melegét...

Nem messze tőlük az Amur látszott. Azon túl már Kína volt. A mennyei birodalom, ahogy otthon mondani szokták. Itt csak egy pár hegy, zöldes tisztások a hegyeken, erdők... Ez Kína... Ezért a hasonlatért, amit az állomásfőnök mondott, nemigen volt érdemes idejönni olyan messziről.

Megint hajóra ültek, és a lap címét megváltoztatta, ettől kezdve Amur Kurir lett. Jelentette a parancsnokságnak, és ebéd usán már benne volt a napiparancsban. Meg az is, hogy öt órakor tisztai gyűlés van. Addig szigorúan tilos az összeesküvés dolgában egyetlen lépést is tenni. Egyöntetűleg fognak fellépni.

Tényleg megint egy nagy ostobaságról volt szó. Arról nevezetesen, hogy egyesek felvetették azt az ötletet, hogy lefegyverzik a hajó legénységét és kapitányát, s átszöknek a túlsó partra.

Koltár főhadnagy úr előterjesztette a tervet, és kérte, hogy szóljanak hozzá. Kőműves főhadnagy úr szólott.

Amennyire a dolgokat ismeri, teljesen elhibázott gondolatijai; tartja. Mindenesetre jegyzőkönyvet kell felvenni, kik kezdeményezték a szép szabadítási és szabadulási törekvést, s ezeket a bátor kezdeményezőket odahaza megfelelő elismerésre kell előterjeszteni, de nem bízik benne. A szabadulás gondolatával mindig foglalkozni kell, de most még korai. Elsősorban az sem biztos, hogy a túloldalon Kína van. Ez Mandzsúria, és kérdés, hogy milyen viszony van a kínaiak meg az oroszok között. Tudomása szerint a szökött katonákat, a hadifoglyokat és a fegyenceket kölcsönösen kiadják egymásnak. Tudomása szerint kínai Mandzsúriában is vannak orosz hatóságok. Elégedjünk meg azzal, hogy jegyzőkönyvet veszünk fel a dicséretes törekvésről.

A kis Táncos odasúgta, hogy mint idősebb, ne hagyja elejteni a tervet. Ilyen merész dolgok mindig sikerülni szoktak... Ő maga nem mer szólni, mert a koránál fogva nem adnak a szavára.

Rámosolygott a kis Táncosra, és azt mondta, hogy kísérelje meg úszva elérni a szabadulás partját...

Elejtették a szökés tervét. A kis Táncost kivéve mindenki megnyugodott, és teázni indult. Táncos le volt törve.

Bódy Jóska fel volt háborodva.

Legalább csinálnánk úgy, mint az indiánus regényekben van. Kétszersült meg tomahawk. Még a gyerekkori meséket is elrontják. Még azt is elszurkítik. Regényt akarnak. Azt akarják, hogy benne legyen a hadtörténelemben a merész szökés. A kezdeményezőket előterjesztik kitüntetésre...

– Hát nem akarnak szökni?

– Fenét akarnak szökni. Le akarják szögezni, hogy szökni akartunk. Szökhetsz, aki akar. Beugrik a vízbe és úszik. Majd meglátja a parton, hogy Kínában van-e vagy Oroszországban. Ott ráér megkérdezni. Majd ott megmondják neki, hogy van-e viszony, vagy nincs...

A hajó hirtelen elkanyarodott, és a kínai part felé tartott.

Rohantak, jelentették Koltárnak, mire az egész társaság felment a fedélzetre. Koltár köré csoportosult mindenki, és szorongva figyelték, mi lesz?

A hajó a kínai part felé tartott, és ott kikötött. Leeresztették a kis hidat, s a kínai utasok partra szálltak.

Remegve néztek össze.

Koltár főhadnaggy akkor határozott és biztos hangon azt mondta:

– Senki meg ne merjen mozdulni... Megtiltom a szökést...

Nem mozdult senki. A hajóállomáson kínai felirat volt, a menetrend is kínaiul volt kiírva. Azt bámulták. Meg a copfos kínai napszámosokat, akik a málhát a hajóból kihordták. Furcsák voltak a copfos napszámosok.

HARMINCNYOLCADIK FEJEZET

Ezer és ezer versztek fáradtságával a tagjaikban végre partot értek. Egy kis halászfalu állott az Amur hatalmas mellékfolyójának, az Usszurinak a partján. Azt mondták, itt van a láger. A halászfalun túl vörös épületek látszottak a dombokon. Ide tartottak. Már ismerték ezeket a vörös téglaeépületeket. Ilyeneket építtetett a cári uralom szerte Oroszországban, ezek voltak a kaszárnyavárosok. A templom is éppen olyan vörös téglaeépület volt, mint a kaszárnyák. Ahogy mentek a vörös épületek között, meresztették a szemüket, merre lesz a jövőendő tanyájuk.

Vége előtt a hatalmas deszkakerítés, melyen túl a lágernek kell lennie. A deszkapalánkon háromszoros szögcsatorna feszült, és a szegleteken kis erkélyek magaslottak. Kis toronyerkélyek. A két kis erkélyen egy-egy szuronyos őr posztolt. A láger kapuja előtt megálltak, és az orosz vezető csöngetett.

Kinyílt a kapu, s egyenként számolva engedték be őket Ellenőrizték, nem tolatkodik-e be valaki...

A láger udvarán már várták őket a régi hadifoglyok. Kíváncsian néztek rájuk, nincs-e ismerős köztük.

Tehetetlenül, idegenül állt a különös udvaron, ahol egy nagy, tiszta körönd és egy tenispálya volt. Most megint egyedül érezte magát, idegen volt megint. Az egész Világgal elvesztette a kapcsolatot. Lassan szivárogtak a könnyei, sóváran nézett a kapura, melyen betódultak, és amely most csendes, biztos ívben bezárult.

Egy hegyes szakállú, pergamenarcú zászlós szertartásos örömmel szólott rá:

– Szervusz... Hát csak megint összejöttünk... Nem ismersz?...

Megismerte egy volt osztálytársát, földijét, önkéntestársát, akitől a vizsga után elszakadt, és most itt, tizenötezer kilométernyire hazulról ismét találkoztak. Kimondhatatlan öröm fogta el a nagy idegenségben, és mintha egyszerre minden bánata elmúlt volna.

– Hogyne, hogyne... Gyula...

Hirtelen és izgatottan váltottak pár szót, de akkor felharsant Koltár vezényszava.

Rendbe állították őket, és mikor szép katonás sorokban várakoztak, egy idősebb, testes úr közeledett a lágerépület felől. Őrnagyi rangja, őszes kis bajusza volt, bottal járt, de katonásan, feszesen.

Koltár elébe állt, és harsány hangon jelentette a makarjevi csoportot. Hetvennégy tiszt, öt legény.

Az őrnagy szalutált, aztán feléjük fordulva üdvözölte őket. Majd egy kis beszédet intézett hozzájuk. Azt mondta, reméli, jól fogják magukat érezni az új tiszt urak. Eddig teljes rend és fegyelem uralkodott, mindenki igyekezett elviselhetővé tenni a hadifogolysorsot. A közös jólét nevében fogadják szíves isten hozottját. Egyelőre mindenki nézzen magának helyet, holnap tiszt gyűlés lesz, azon bővebben megbeszéljük a tennivalókat. Aki nem talál végleges helyet, azt majd holnap rendesen elhelyezik.

Szétoszlottak, azután bemutatkozások, ismerkedések kezdődtek. Egy hadapród a bátyjával ölekezett, akit két év óta nem látott, és most itt találkoztak újra.

Megtudta, hogy a kínai halászfalunak Pie-Li-Ka volt az orosz— japán háború előtt a becsületes neve. Még két ilyen láger van itt, de szigorúan el vannak egymástól választva, csak őrral lehet a szomszéd lágerlakókkal találkozni. Nagy termek vannak, a rangidősök számára pedig kisebb szobák. Alantas tisztok harmincan-negyvenen lagnak egy szobában. Kis szobába nehéz bejutni alantásnak, hacsak nincs valami betegsége. De nem is baj, mert a nagyobb termekben demokratikusabb a légkör. A kis szobákban külön szobaparancsnokok vannak, és sokkal feszélyezettebb az érintkezés. Ezért a kis szobába nem vágyik senki sem, de mert előjog, az előjogért állandóan irigylik a többiek az ott lakókat. Kézrel írott hírlap nincs, de az orosz lapot minden este felolvassák az egyik teremben. Este kilenckor van hírlapolvasás és napiparancs. Grósz úr olvassa a hírlapot, az adjutáns a napiparancsot.

Az alsó emeleten akad egy szoba, ahol csupa fiatal lakik. Nem rangra, de korra nézve fiatalok. Az emeleten van egy szoba, ahol csupa osztrák él. Létezik egy szoba, ahol néptanítók laknak, ide ne menjen semmi esetre sem, mert az nagyon zajos. Folyton énekelnek, hegedülnek, vitatkoznak, szavalnak, lombfűrész munkát csinálnak, slöjdöznek, borzasztó rendetlenség van. Nem jó a művész hajlandóságúak szobája sem. Ott az egyiknek az ágya felett egy hatalmas napernyő van kifeszítve, amelyen két évig dolgozott. A festők lakását hatalmas kulisszák szegélyezik. Ők egy ligetben laknak, a liget vászonzból és lécből van. Az az első szoba sem jó, ahol eljöttek. Ott él Schenk hadnagy, aki állandóan gitárt penget. De nem dalokat, hanem csak úgy olvasás közben kezében van a gitár, és néha penget egyet rajta. A legváratlanabb időben, néha még a hivatalos csend idejében is felhangzik egy-egy kísérteties hang a gitáron. Ez is csak osztrákoknak való. Az a terem sem jó, ahol von Goldegg lakik. Von Goldegg előkelő osztrák fiatalember. Állandóan parfümözi magát, és púdere, kölnije, sok efféle dolga van. Ebben a szobában csupa ilyen affektált modorú ember él. Az még a legjobb, ahol Gyula lakik. Van is egy üres ágy, mindjárt el lehet foglalni. Az ablak mellett is volna egy hely...

– Oda szeretnék, az ablak mellé...

Hirtelen elvörösödött. Tehát az ablak mellé szeretne. Nem a Tisza Kálmán térre a kis családdal, nem a gérci dombokra, nem Túrterebes hegyközség kavicsos partján szeretne kis fekete kocsiban igyekezni, hogy megnézze, mit csinál az édesanyja, hanem egyelőre a kínai halászfalu katonai városában szeretne az ablak mellé...

Gyula leintette.

– Csak ne vágj az ablak mellé. Télen az nagyon hideg. Itt a kályha mellett egy kicsit sötétebb, de nagyon jó lesz.

Azután meghívták teára. Benn volt végre a teremben, ahol ágy ágy mellett sorakozott. Minden ágy között egy éjjeliszekrény, ez volt az egész bútorzat. Három-négy ágyat gyékény védőkkel elkülönítettek. Vagy tíz ilyen gyékényketrec volt a teremben. Az

egyik gyékénykettőrehez odavezették. Kleiser úr volt a házigazda. A mellényén egy ezüst jelvény. Kíváncsi volt rá, hogy ez micsoda. Talán valami parancsnok az atléta külsejű Kleiser úr, aki ingujjban fogadta őket, és hatalmas izmok dagadtak a feltűrt ingujja alól?

-Milyen jelvény ez, kérlek?

-Ez, kérlek? TAC – Temesvári Atlétikai Club.

Hm. Az idén a TAC-ban Kleiser úr nélkül fogják megtartani a versenyeket. A mellényen csillogott a TAC-jelvény, és az ablakon át a mennybéli birodalom határdombjai sárgállottak. Otthon meccs lesz vasárnap, és bizonyára feltűnik, hogy Kleiser úr most a jakutszki határban van, amely megye az északi sarkon végződik. Sajnos nem mehet el a meccsre, viszont másoknak Lublin alatt van dolguk. A meccset azért megtartják, és a korner miatt szemrehányások lesznek. De senki sem beszél erről a lefutásról. Temesvártól az Usszuri partjára...

Teát ittak, vajas lazacot ettek, és Kleiser úr könnyedén odavetette :

– Mi újság otthon?...

– Otthon?... Semmi különös...

– Hanem egy jó tanácsot adok neked...

– Kérlek...

– Ne igen emlegesd, hogy tizenkettes vagy...

– Úgy tudom, az ezredére büszke a katona...

– Úgy látszik, te még nem tudod. A tizenketteseknek itt nincs nagy becsületük. Nem ismered a szavazást?

A szavazást valóban nem ismerte. Óvatosan és suttogva beszéltek neki, hogy a tizenkettesek egy reggel arra ébredtek, hogy körül vannak kerítve. Ahelyett, hogy megkísérelték volna az átvágást, szavaztak. Tiszti gyűlésen állapították meg szavazattöbbséggel, hogy körül vannak kerítve, és arra szavaztak, hogy megadják magukat. Egyetlen főhadnagy nem vállalta a megadást, ez keresztül is vágta magát, és hazaérkezett... Ezért bizony...

– Hát, kérlek szépen, az nem lehetett az egész ezred. És az

tán én nem is voltam ott... Ámbár az ilyesmibe bele lehet esni... Ez lehet szerencsétlenség is...

– Lehet, lehet. De itt minden tizenkettesre ráhúzzák, hogy szavazott. A parancsnokuk ki se mer mozdulni a szobájából. A hadifogságban egészen megöregedett a lelkipurdalás miatt. Egész búskomor lett. Egy nagy emlékiraton dolgozik, amelyikben megindokolja a megadást. Nemigen fogják azt odahaza elhinni... Össze van törve, kétségbe van esve az öreg...

– Ilyesmivel törődtek itt a hadifogságban?

– Nem törődünk ilyesmivel, de hát benne van az ember. Beleesik az ember...

A szomszéd teremben egyszerre nagyot és bánatosat pendült egy gitár, a csája párája könnyű felhőkben szállt a mennyezet felé, az udvarról behallatszott a tenisz puffogása, a kapun megint csengetett valaki, orosz katonák jöttek dalolva haza a kivonulásról. Szíve megtelt fájdalommal, és testvéri részvétellel gondolt az ezredesre, aki megöregedett és az emlékiratán dolgozik, aki a világháború és az élete hátralevő napjait annak a szerencsétlen szavazásnak a megmagyarázására fogja fordítani...

– Tehát itt a kályha mellett... – mondta halálos lehangoltsággal, és vette a paplanát meg a kis vesszőkosarát. Köszönte szépen a szíves vendéglátást, leült a vaságyra, melyen még szalmazsák sem volt ez idő szerint. Vasabroncsból volt egyelőre a derékalja, és olyan volt az ágyának szabályos vasabroncs mélye, mint egy hideg és kietlen börtöncella ablaka.

HARMINCKILENCEDIK FEJEZET

Este lett, a plafonról egy orosz rendszerű petróleumlámpa világított, búsan, zümmögve szórta a fényét. Grósz úr felolvasta a legújabb híreket a Habarovszki Napilapból, az Amurszkaja Zsiznyből, azután Pogány adjutáns úr olvasta fel a napiparancsot.

Egy úr elkiáltotta magát: „Lüften!”* Erre kinyíltak az ablakok, és tíz percig nyitva maradtak. A makarjevi paplant meg az üres szalmazsákját az ágy szomorú vasrácsára fektette, és a köpenyével betakarózott. Holnap már lesz szalma, ez is benne volt a napiparancsban. Elaludt, de egyszerre csak arra ébredt, hogy rázzák és csavarják az orrát. Pedig otthon volt, és a nagy kertben vasüstökben lekvárt kavartak a menyecskék, őszi szilva illata édesítette a levegőt, a konyhakert felől egy nyújtott kiáltás hallatszott, zsenge kukoricát forgatott nyáron egy kis parasztkölyök a lekváros üst alatt, az izzó zsarátnok fölött, mi a csodát akarhatnak tőle...

– Mi az?... Mi az?...

– Kérem, bajtárs, ne horkoljon...

– De az istenfáját, azért jöttem én a fronton át Kelet-Szibériába, hogy maga itt az orromat rángassa? Menjen... Nézze, hogy elmenjen innen...

– Nem tudok aludni, ha horkol...

– Azt hiszi, hogy csak maga virraszt az egész világon? Azt hiszi, csak maga nem alszik? Hányan nem alusznak... Horkoljon maga is...

– Ne tessék felverni a légert a horkolással...

– Mars!

– Nekem meri mondani, hogy mars? Nekem?

Felugrott az ágyból. Megfogta a sötétben az ellenfele mellén az inget. Megrázta.

* Szellőztetni!

Az ordítani kezdett. Gyufák gyúltak, és kiabáltak az emberek: „Ruhe!”*

Nem tudni miért, németül kiabált az egész szoba: „Ruhe! Nachtruhe!”**

Kijózanodott, eleresztette a bajtársa mellét. Csendesen visszafeküdt, nagyon sajnálta az egész esetet. Nem mert elaludni. Kár volt így felizgatnia magát. De jön az ember tizenháromezer kilométernyiről, elfárad, teste-lelke össze van törve. Egy kicsit meghűl az úton, és elpihen, akkor rátámadnak éjszaka, mikor végre elalél, hogy ne horkoljon. És ilyen brutálisan.

És vajon ki lehetett? Nem is tudta, hogy ki az, akivel összeveszett. Az alvásból nem lett semmi, izgatottan forgolódott egész éjszaka.

Reggel kíváncsian nézett szét. Sokan rámosolyogtak, és kérdezték a harmadik, a negyedik gyékény mellől:

– Na, mi volt az éjszaka?

Egy kis fekete bajuszos, sápadt képű fiatalember dühösen meresztette rá a szemét, és ellenségesen mondta:

– Majd megtudják az urak, hogy mi volt! Gálád támadás volt. Egy védtelen beteg ember ellen.

– Nézze, bajtárs...

– Magával nem állok szóba... Majd a segédek elintézik...

– Miféle segédek? Mit intéznek el a segédek?

Teázás után kimentek sétálni az udvarra, aztán gyanútlanul jött vissza a terembe. Az emberek meglehetősen szakadtán voltak öltözve és elég vegyesen, flanell és barna bársonykabátokban, foltos nadrágokban, züllött gallérokkal és szakadozott rangjelzéssel. A nagy köröndön párosan és hármasával egy irányba mentek, buzgón társalogtak, mintha a Duna-part korzóján sietnének a Hangli felé...

Bejött a terembe, és két rendesen öltözött hadnagyot talált

* Csöndet!

** Takaródó!

az ágya mellett. A hadnagyok Kleiser felé intettek, az pedig visszaintett nekik, bólintott. Leült az ágyára, de akkor a két hadnagy közül az egyik udvariasan megkopogtatta az éjjeliszekrény tetejét. Kérdőleg nézett a hadnagyra, mire az megint kopogtatott, és azt kérdezte szerényen:

- Szabad?
- Mit, kérem?
- Szabad bejönnünk?
- Tessék parancsolni...

A két hadnagy az éjjeliszekrény mellett befordult a fél lépésnyi térközön, és az ágya elé állt. Meghajtották magukat és bemutatkoztak.

– Azért jöttünk, hogy felünk, Szilágyi Mihály zászlós úr nevében elégtételt kérjünk az éjszaka őt ért sérelemért...

Ezért voltak ünneplőben a hadnagyok? Ezért kopogtattak a nachtkasztlin? Most mit kell csinálni? Hogy lesz az elégtétel?

– Kérem... Majd elküldöm a segédeimet...

A hadnagyok udvariasan meghajtották magukat, és eltávoztak. A többi bokszban nem látszott sem meglepődés, sem kíváncsiság. Mindenki hallotta, és mindenki úgy tett, mintha egy szigorúan bezárt szobában, nagy titokban történt volna az egész. Azt hitte, mindenki nevetni fog, a harmadik bokszból is mosolyogni fognak rá, biztatni fogják a szemükkel. De nem. Még a szeme se rebbent senkinek. Folytatni kell a viccet. Vagy nem is vicc? Meg fognak verekedni a Szilágyival? Pisztollyal fognak verekedni? Nem csak a fronton lehet elesni, nem csak Manturovóban lehet elvérezni? Tizenháromezer versztnyire hazulról, a kínai halászfaluban, kétség és remény között vergődve, megalázó rácsok mögött és kétségbeejtő erkélyek alatt is el lehet esni a bajtárs golyójától találva, az orra becsületéért? Lekefélte magát, és hasonló komolysággal ő is bement a Kleiser-bokszba. Nem ült le, és ő is szertartásosan kezdte:

– Leszel szíves, kérlek, Szilágyi Mihály zászlós úrral felmerült lovagias ügyemben vállalni...

Aztán elkezdett érdeklődni, csak úgy odavetve, hogy érdekes, a régi lágérben, a kis makarjevi tanyán, nem engedélyeztek kardot vagy pisztolyt. Érdekes, nem? Nem érdekes?

Nem kapott feleletet, mert már jelentette az adjutáns a tisztí gyűlést, oda kellett menni.

Kint az udvaron sorakoztak, de nem rendben, csak egy nagy körbe álltak fel. Külön a honvédek, külön a közösök. A honvédeknek külön parancsnokuk volt, egy huszárkapitány. Ennek adta le Koltár a jelentést. Úgy látszott, Koltárnak máris valami hivatala akadt. A huszárkapitány kellemes, barna ember volt, aranyzinóros atillában állt közöttük. De nem piros volt a nadrágja, hanem zöld, mint az orosz tisztéké. Üdvözölte a most érkezett honvédeket, aztán elvezette őket a közös helyre. Ott megint jelentettek, de most már az őrnagynak. Az őrnagy középre állt, és megnyitotta a tisztí gyűlést.

– Bitte, meine Herren, komot stehen zu wollen... Kérem kényelmesen állni, uraim...

Mellette egy sovány ulánus állt. Rongyos papucsban és aranyrojtos kék blúzban. Ennek piros nadrágja volt, de alul a nadrágon céltalan madzagok lógtak a papucs fölé... Valahogy nem értette meg a nézését az ulánus, mert odajött hozzá, vigyázzba tette a két papucsot, a kezét nyújtotta, és barátságosan azt mondta:

– Báró Feszt...

Csak halkán mert bemutatkozni, mivel már folyt a tisztí gyűlés, de báró Feszt nem zavartatta magát. Azt kérdezte tőle, tudja-e az algebrát.

– Nem, kérlek. Éppen algebrából buktam meg az érettségim.

Szomorú. Elszomorodott a báró. Neki egyetlen élvezete az algebra. Már az integrál– meg a differenciálszámításoknál tart. Folyton beszélt a báró, de nem mert válaszolni, valami kellemetlenségtől tartott, ha észreveszik a csevegést. Azt mondta a báró, mit hallgatja ezeket a csacsogásokat, inkább beszélgessenek. Ő azonban nem mert beszélgetni, hanem az őrnagyot figyelte, aki

éppen az új urak helyzetét magyarázta. Meg van elégedve Koltár főhadnagy jelentésével. Kisebb dolgoktól eltekintve, melyek egészen jelentéktelenek, teljes elismerését nyilvánítja a makarjevi csoport parancsnokságának. Egy dolgot azonban egyszer s mindenkorra tisztázni kell. A makarjevi csoportban is felmerült a rangidősség kérdése. Nagyon tapintatosan intézték el, de nem hallgathatja el megdöbbenését, hogy ez a kérdés felmerülhetett. A hadifogságban ugyanazok a szabályok a mérvadóak, mint odahaza. Mindenben, tehát a rangidősség kérdésében is. Érthetetlen, hogy egyes esetekben még mindig vita tárgyát képezheti, hogy az idősebb tartalékos urak milyen rangsort foglalnak el. Egyszer s mindenkorra és mindenüvé szól a szabály. A hadifogságban is csakúgy, mint odahaza, a tényleges tiszt urak megelőzik a tartalékosokat a rangsorban. Igen helyesen intézték el, mégsem lett volna szabad felmerülnie a Kőmíves– és Perényi-féle vitának. Koltár főhadnagy urat illetve a parancsnokság eredetileg is, nem volt rá szükség, hogy bárki is átengedje neki. Amde örvend, hogy ilyen tapintatosan elsimult a kérdés. A jövőben ez legyen az irányadó. Más a rangidősség, és más a kor szerinti idősség, ez csak világos?... A tegnap érkezett urakról még nem mondhat véleményt, ámbár tudomása van a sajnálatos incidensről, mely az éjjel történt a négyes számú teremben. Reméli, hogy csak a hosszú utazás izgalma és fáradtsága váltotta ki. Kéri az urakat, intézzék el az ügyet katonásan, és tegyenek jelentést... Szalmát délután három órakor hoznak, akkor a makarjevi urak megtölthetik zsákjaikat. A napiparancsban benne lesz a tisztiszolga-kiutalás, addig gondoskodjanak valami más megoldásról. Talán vegyék igénybe egymás tisztiszolgáit, hogy ne kelljen személyesen fáradniuk a szalmazsák megtöltésével.

Ezeket a dolgokat németül is, magyarul is elmondta Steiner őrnagy úr, aztán megköszönte a szíves figyelmet németül is, magyarul is.

Bizalma volt a papucsos báróhoz, ettől megkérdezte a tisztgyűlés után:

- Kérlek, hogy szoktak itt párbajozni? Karddal, pisztollyal?
- Á, sehogy.
- Hát akkor minek ezek a lovagias ügyek?...
- Ja! Felvesztek egy jegyzőkönyvet, és a lovagias elégtétel majd otthon lesz.
- Otthon?
- Otthon. A hazába leendő visszatérés után. Mit hittél?

Felkereste Kleiser Nándit, a TAC távol-keleti tagját. Közölte vele, hogy mit hallott Feszt bárótól.

Igaz, hogy a fegyveres elégtétel otthon lesz, de ezt itt egészen komolyan tárgyalják, ám ezzel nincs befejezve?

– Persze. Itt nem lehet fegyveres elégtételt adni...

– Jó, jó. Tudom, hogy nem lehet. Hiszen becsületügyi eljárás alatt állunk...

Most Kleiser csodálkozott.

– Milyen becsületügyi eljárás alatt?

– Tisztáznunk kell magunkat. Miért szavaztunk? Miért adtuk meg magunkat?

– No nézd! Ez nem is jutott eszünkbe. Ez nem jutott eszébe senkinek.

– Persze. Már én is kezdek úgy gondolkozni, mint a régiek. Már benne vagyok. Azt hittem, emiatt nem adhatunk elégtételt. Nem emiatt?

– Dehogy. Amiatt, hogy az oroszok nem adnak fegyvert. Folyamodtunk vívókardokért, de elutasították. Azt mondták, csak ürügy a vívótanfolyam. Átláttak a szitán. De újabban arról van szó, hogy majd fakardokkal fogunk megverekedni, mert a könnyebb esetekben a parancsnokság kimondhatná a fakardok érvényét... Rengeteg lovagias ügy van, és nagyon jó volna, ha egy részét itt elintézhetnénk...

Ez tényleg jó volna. Jobb volna, mint a béke fehér zászlójának csücske, jobb volna, mint a vidám hegyen szüretelni, jobb volna, mint az asszonnyal téli szövetet választani, jobb volna, mint a gyerekek palatáblát venni, jobb volna, mintha kinőnének a kifolyt szemek, jobb volna, mint meglelni a két kislányt, akiket a szülők elvesztettek a máramarosi menekülésnél...

– Kérlek alássan... Ha lehet... Nem tudom, mi a szabály, de részemről megbántam az egész ügyet. Hajlandó vagyok bocsánatot kérni Szilágyitól. Azt hiszem, ez elég.

– Hogyne. Nagyon helyes. Ámbár vannak büszke emberek, akik inkább a pisztolyt választják, de nem törnek meg.

– Én megtörök. Nem kell a pisztoly. Se a fakard. Légy szíves...

Még aznap megtörtént a kibékülés. Szegény Szilágyi göthös, tüdőbajos, sovány fiatalember volt. Nagyon örült, hogy nem marad efféle adóssága. Úgy látszik, rendes ember volt, nem szerette, ha nincsenek rendben az ügyei. Otthon a gyógyszerészetet hagyta abba a háború miatt. Biztatta, csak forduljon hozzá, ha beteg és valami gyógyszerre van szüksége.

Délután Orosz zászlós úr jelentette, hogy a szalma az udvaron van. Kapta a szalmazsákját, rohant ki megtölteni. A vállára kapta, úgy rohant, de beleütközött Székely hadnagy úrba. Nem lett lovagias ügy, csak Székely hadnagy úr megkérdezte, hogy hová rohan, és miért nem küldi a legényét? Mondta, hogy még nincs legénye, majd csak holnap lesz. Ma este jön parancsban.

– Eredj le a legénységi szobába, hívjad Perczes Pistát, és mondd, hogy Székely hadnagy úr átengedte neked a szalmazsákot megtölteni.

– Köszönöm, nagyon kedves. De minek? Meg tudom én magam is tölteni. Meg aztán én jobban is tudom, hogy szeretem.

– Ha passzióból csinálod, az más. Passzióból szabad. Mert egyébként efféle testi munkát végezni nem volna tiszthez méltó dolog, különösen, mikor a legénység is láthatja, Képzeld el, mi volna, ha a tiszt otthon is maga töltené a kaszárnya udvarán a szalmazsákját. Mi?

El sem tudta képzelni, mi volna. Mi lehetne belőle?

– De ha passzióból csinálod, akkor lehet. Ha baj lesz belőle, hivatkozz rám. Igazolom, hogy előre bejelentetted, hogy sportból csinálod. Mert már volt efféle kellemetlenség, hogy egyesek nem vigyáztak a tiszt méltóságára. Különösen a tartalékos katonák...

Mégiscsak lement Perczes Pistához. Miért csináljon itt az Usszuri partján kellemetlenséget magának. Ha egyébként nincs semmi baj, ha minden rendben van, minek forszírozni a dolgokat?

A napiparancsban este benne volt, hogy az új urak, azok nevezetesen, akiket a Bruszilov-offenzívánál fogtak el, készítsenek jegyzeteket hadi tapasztalataikról, és a legközelebbi alkalommal fel fogják olvasni megfigyeléseiket. A parancsnokság ugyanis helyesnek tartja, hogy a régebben fogságba került urak is tisztában legyenek a haditechnika újabb vívmányaival. Ezeket a felvilágosításokat az új uraktól várják. Gyakorlati célja ezeknek a felolvasásoknak az, hogy esetleges különbeke esetén a hazakerülők azonnal harcképes állapotban vállalhassák a még harcoló frontokon kötelességük teljesítését.

Arra gondolt éjjel, hogy ezzel a Székellyel jóban lesz. Meg fogja kérdezni tőle, hogyan kell érteni a napiparancsot.

Forgolódt az ágyban, nem tudott elaludni az új szalmazsákon, sok volt az izgalom egy napra, nem bírt elaludni. Hogy is?... Igen... Székely hadnagy úr majd meg fogja magyarázni, hogy kell csinálni azokat a hadi tapasztalatokat. Biztosan vannak speciális katonai szempontok, és szeretne végezni vele. Sajnos, túl kell esni rajta. Mint az érettségén, mint a szigorlaton, mint a marosvásárhelyi ügyvédi vizsgán, mint a tiszti vizsgán... Az ember folyton vizsgázik... Otthon nem lehetett volna letenni ezt a vizsgát? Megint meg lehet bukni? Mit látott a fronton? Ja, igen. Majd elmondja a pesti képviselő fiát, aki vasárnaponként kijött a frontra. Szépen kilakkozva megjelent a tiszti étkezőben, és amatőrösen érdeklődött. Érdekes, kérlek, ez a bombavető... Érdekes egy ilyen lángvető... Mikor harc van, kérlek, akkor ki kezeli a periszkópot?... És ott fenn a mellvéden? Az. Az a páncél. Véd? Hogy védi az embert?

És akkor felment a képviselő fia vasárnapi lakkosan a mellvédre, és a páncél mögé állt. Talált rajta egy kis lyukat, ami kis páncéllappal volt elzárva. Egy egészen kicsi lyuk volt, körülbelül olyan nagy, mint egy rézpénz. A kis lyuknak félretolta a rekeszét, és kíváncsian nézett ki rajta. Abban a pillanatban hátradőlt. Az egyik szeme és az élete hiányzott.

Ez is hadi tapasztalat? Ezt is el kell mondani?

Majd Székely hadnagy úr lesz szíves. Fridek biztosan sértetlenül jutott haza. Otthon panasolja a datolyás máját. És hol van Jeges? Mi van Krisztinkovichcsal? Jó alak az a Pető... A harmadik bokszban. Elmesélte, hogy tábori lapon kérvényt írt a hadügyminiszterhez. Orvosnak készült, felvett ezer koronát, és kötelezte magát, hogy katonaeorvos lesz. De aztán jogász lett. Folyton zaklatták, hogy fizesse vissza az ezer koronát. Most megírta, alázatosan jelentette a hadügyminisztériumba, hogy az ellenség elvett tőle ezer koronát. Ezer korona háborús kára van. Zsákmányolás folytán. Kérte a hadügyminisztert, hogy számítsa be ezt az ezer koronát... És ne kérjék tőle többet. Mit szól hozzá mint jogász? Jogos?

Nem lehetett elaludni. És milyen nehéz szag volt a szobában. Mellette feküdt Szekfű úr. Szekfű hadnagy úr. Hogy lehet egy hadnagnak ilyen szaga? Vagy csak a hadifogoly hadnagy ilyen izzadós? Majd elmondhatja otthon, hogy hónapokon át szagoltam Szekfű hadnagy urat... Mikor mondhatja el? Kinek fogja elmondani?

Ha! Horkolnak! Most megfoghatná az orrát...

A horkoló, úgy látszik, megérezte a gondolatot. Elhallgatott.

Recsegett, szipákolt, neszelt, nyöszörgött, sóhajtott a szoba. Mint a wagrami csatatér a Sasfőokban. De azok nem szavaztak. Lényeges különbség.

Reggeledett nehezen. Óvatosan felvette a papucsát, a nadrágját, az ingét, kiment az udvarra. Most már csípős volt az idő, de önfeledten bámult a szögesdrótokon túlra, a szabad hegyek felé... Mennyei birodalom. Mennyei hegyek. Különben nem is biztos. Hátha egyezményes hegyek Mongólia és Oroszország között...

Ridegen rászóltak. Székely hadnagy úr állt előtte.

- Miért nem tiszteleg nekem, zászlós úr?
- Nem tisztelegtem?... Nem láttam a hadnagy urat...
- Miért nem látott? Nem látja meg a feljebbvalóját?
- Nem látok hátra. Nem láttam a hadnagy urat.

– Tiszteletlen viselkedéssel hálálja meg a szívességem? Tegnap átengedtem önnek a legényemet, és most nem lát meg? És felesel? Kellene már egy kis szolgálati fegyelem, mondhatom. Nem látja meg a feljebbvalóját.

– Kérem, nem vagyok gyerek...

– De most aztán ne folytassa! Jelentkezni fog kihallgatáson... Nem volt tréfa. Tíz óra tájban már kopogtatott is Koltár főhadnagy úr a nachtkasztliján.

– Parancsom van, hogy elővezessem kihallgatásra a zászlós urat...

A barna képű századoshoz vezette. Már többen is sorakoztak a jóképű és kellemes százados ajtaja előtt. Most is az aranyzsinóros atilla volt rajta meg a zöld nadrág. Koltár katonásan jelentette, hogy a kihallgatás együtt áll. Szépen, szabályszerűen ment minden. Mikor hozzá ért, kissé erőszakolt hidegséggel megkérdezte tőle a százados:

– Miért nem tisztelgett ön Székely hadnagy úrnak? Hirtelen eszébe jutott, hogy a nem láttam, az nem mentség.

Valami más kell. És ki kell másznia, mert második napja ez a második baj. Eszébe jutott valahogy a szolgálati szabályzat.

– Tornázni mentem az udvarra, százados úr. Tornateremben vagy sportpályán nem kötelező a tisztelgés. Sőt, ha tudom...

– Köszönöm. Teljesen elegendő a mentsége. Ön katonásan viselkedett. Tudom, hogy nincs benne szándékosság. Székely hadnagy úrral ismét fel kell venniük a bajtársias érintkezést.

Utána a Szibériai Újság szerkesztője következett, aki jelentette, hogy a honvédség hivatalos lapjának, a Szibériai Újságnak a legújabb száma ma reggel kész lett. A lappéldányt ezennel át is nyújtotta a századosnak, aki szemmel láthatóan nagyon kellemesen meglepődött. Látszott rajta, hogy szeretne végezni a kihallgatással, és elmerülni a Szibériai Újságban...

¹ Önkéntes.